

ВАСИЛЬ МАРСЮК

ДОНЕЦЬКА ПРЕЛЮДІЯ

Роман у віршах

Видання друге,
виправлене і доповнене

Київ – 2003

Видавництво імені Олени Теліги

ББК 84. 4УКР6

М55

Марсюк В.А.

Донецька прелюдія: Роман у віршах, - 2- ге вид. – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2003. – 144 с.

ISBN 966 -7018-79-2

У романі сучасного українського поета «Донецька прелюдія» на тлі подій піввікової давності змальовуються долі багатьох реальних людей – друзів автора з дитячих і юнацьких років. Автор не уникає також гострих духовних проблем, які хвилюють теперішнє українське суспільство, ставить гострі запитання і дає непрості відповіді. Твір написаний живою народною мовою, де простота оповіді часто межує з афористичністю і, взагалі, весь роман насичений легким гумором, тонкою іронією. Переживання самого автора і героїв його книжки будуть близькими як для дорослих, так і для юних читачів.

Редакція автора

Автор висловлює щире подяку за сприяння у виданні цієї книжки Голові фундації імені О. Ольжича, екс-президенту Української Народної Республіки в екзилі Плав'юку Миколі Васильовичу.

ISBN 966-7018-79-2

© Василь Марсюк

©Видавництво ім. Олени Теліги, 2003

ВІД АВТОРА

Любий читачу, беручи до рук мій віршований твір, ти найперше, може, спитаєш, що мене змусило взятися за таку обсягову і, напевно ж, нелегку роботу.

Якщо я відповім тобі, що мене спонукала любов до моєї малої Вітчизни — милої і водночас глухонімої Донеччини, то це буде правдою, але не всією.

Якщо я додам, що мене поманили незабутні картини до болю гіркого і такого ж радісного дитинства — теж буде правдою і теж не всією.

Може, мені хотілось увічнити образи рідних і близьких людей, серед яких я виростав у повоєнному озлобленому світі? Теж правда! Мені не давали спокою сучасні українські негаразди? Так!

Хотілось показати шляхи виходу із того глухого кута, в який нас завели сьогоднішні зажерливі верховоди? Так! Так! Так!

Все це в сукупності прикувало мене до кількарічної праці, наслідком якої став вихід у світ на початку 2002 року моєї поеми «Донецька прелюдія». Майже весь її невеликий тираж пішов до читачів мого рідного містечка Мар'їнки, звідки я отримав схвальні відгуки моїх земляків — учителів, школярів, моїх давніх друзів дитинства і юності.

Публічно висловили прихильність до мого твору також київські колеги — відомі літератори Дмитро Білоус, Наталка Поклад, Галина Тарасюк, Леонід Череватенко, Ярема Гоян, Володимир Коломієць, Олексій Довгий, Петро Марусик, Борис Комар та інші.

Дорогим для мене був відгук мого земляка, видатного правдолюбця-письменника і вченого Івана Дзюби, який у листі до мене, зокрема, писав: «З великим задоволенням прочитав Вашу поему (а точніше — роман у віршах, хоч і «невеликий»). Стільки мені близького! Особливо

дитячі забави: точнісінько такі самі були і в нас у рудничному селищі. А як уразив мене епізод з німцем-полоненим: у нас так само був табір, і я, «тонкосльозий», як казала про мене мама, давав їм хліб і буряки в голодний 1947-й, не маючи зла за батька, який 1941-го втік із голодного німецького табору, а 1944-го загинув на фронті. І ностальгія, і біль за Атлантиду донецьких сіл і робітничих селищ, за русифікацію — все це таке мені знане... І дивуюся, як Вам пощастило такий розкидистий буденний матеріал вкласти в легкий і живий вірш...».

Читацька небайдужість до мого твору спонукали мене до подальшої роботи над ним, тим більше, що не все раніше написане увійшло у видану книжку. Щоб краще «романізувати» твір, я дещо поглибив у ньому ліричний струмінь, виразніше змалював любовні картини. Загострення боротьби за владу в сучасному українському суспільстві змусило і мене загострити увагу на деяких болючих питаннях, і в першу чергу, духовних, адже без міцного здорового духу наш народ не може розраховувати на ласку і милостивість жорстокого світу. Ледачим та зневіреним і Бог не допоможе!

А скільки «істинних» проповідників і знавців Бога вигулькнуло на нашій пограбованій землі, злетівшись сюди, як вороння, з усіх кутків і закутків планети! Значить, є чим пожитись їм і на нашій духовній ниві! І комусь же слід боронити її!

Як наслідок моїх нових роздумів і зусиль — доповнений і перероблений роман, який я із щирим хвилюванням передаю у ваші руки, мої майбутні читачі.

Водночас я висловлюю глибоку вдячність видавництву імені Олени Теліги в особі п. Інни Білолипецької і п. Ольги Веремійчик за розуміння і сприяння у виданні моєї книжки. Нехай Бог і їм сприяє!

ВСТУП

Беру перо, бо сходять роки,
як сніг весною в яр глибокий,
не встигне здатися зима —
про сніг і згадки вже нема.

Моя зима вже недалеко
лє синій холод, мов із глека,
і скоро снігом замете
усе, що мав я золоте.

А найдорожче все мені
не те, що зверху, на коні,
а в глибині, на самім споді,
вже не існуюче в природі,
що тільки в пам'яті живе
і з неї інколи спливе
таке оновлене і чисте —
аж засіє золотисто...

Отак і ти, моє дитинство,
під шматтям літ лежиш на дні,
як світлий хрестик, що мені
давно колись наділа мати,
та довелось його сховати.
Дитинство! Зірочко моя!
Без тебе був би я — не я.
Ти, летючи, давно згоріла,
та серед ночі освітила
крутий мій шлях у майбуття.

Не поспішай у забуття,
прелюдіє* мого життя!
Хоч не така вона безжурна
далечина твоя лазурна.

Кажу собі: ти не забудь,
як вишні в Мар'їнці цвітуть,
а стиглі хмари із Азова,

приносять зливу аж бузкову,
і ціле море степове
у нас по вулицях пливе,
а вже осінній ураган
несе аж десь за океан
солону й пил з усіх доріг.
Ні, все я в пам'яті зберіг!
І не забуду вже довіку
ні нашу річку невелику,
ні ниви синьо-вороні,
ні дим Донецька в далині,
ні шахтний закуток, Бардич**,
ні наших вулиць, ні облич,
і хоч змінились з часом лиця,
але журитись не годиться.

Ні, я нікого не забув,
хто у дитинстві другом був,
від кого чув я добре слово,
для сироти це — не полова,
хто вчив мене, а хто й губив.

Кого навів я полюбив —
не всі вони із орденами,
ще менше їх поміж панами,
вже хтось покійний, хтось — дивак.
То й що? Для мене і будяк,
коли розквітне — то козак!
Не всі ж ростуть в оранжереї,
щось приживається на глеї
і обживає терикон,
і не найслабше — це закон.
Нехай оте з оранжереї
перелітує в нас на глеї,
коли курний донецький кряж
пашить під сонцем, наче пляж!
Як не крути, тут корінь наш,
і повоєнні наші злидні
тепер для мене навіть рідні.
Я пам'ятаю, що і як,
земля ж моя, і я — земляк!

**Прелюдія – вступ до музичного твору, або до чогось головного.*

***Бардич – шахтарський куток міста Мар'їнки.*

1. НАС ДОБРЕ ВЧИЛА ШАХТА РІДНА

Хіба забудеться так скоро
ровесник мій Камчатний Жора?
Ото вже справжній витівник
і запальний, немов сірник!
Він щойно був — і раптом зник.
Хоч за яке він брався діло,
воно не тліло, а горіло —
рогатка, карти, молоток —
із хлопця, видно, вийде толк!
А ще, як справжній отаман,
водив він друзів на баштан,
на кукурудзу молоду,
на перші ягоди в саду,
водив, звичайно, в сад не свій,
в чий — не скажу, але не в мій.
За всіх він краще знав про те,
що в полі сіється й росте,
і де лежить на шахті дріт,
свинець, розпили, динаміт.

Я пам'ятаю ті походи
на шахтний двір і двір природи.
А де знайшов би я друзяк
і стільки цінних залізяк?
І як це жити біля шахти —
і самоката не зладнати?!
І дошку виберем як слід,
коли дрімає сторож-дід,

і зіб'єм шарикопідшипник
із вагонетки, як потрібно.
Хоч і намаєшся, мов кат,
зате вже маєш самокат,
рушай у будь-яку дорогу,
лиш закидай повище ногу!
Ще лук до рук — і ти козак,
а не коров'ячий кізяк!

Так, шахта «Щуровка» старенька
була для нас, як рідна ненька.
Вона дзижчала і гула
і день, і ніч, немов бджола.
Колись отут біля села,
де підступає степ широкий,
колодязь вирили глибокий
і наробили там ходів
до самих вугільних пластів.
А на землі над ним, як хата,
копер стоїть і естакада,
щоб через них земне добро
в краї небачені пливло.
Про ті далекі перегони
розповідали нам вагони,
від нас гули — вгинався світ,
до нас ішли — порожній свист,
вертали знов до естакади
вугіллям пузо набивати.

А недалеко від копра

росте й росте крута гора,
і вагонетки сиплять долу
з гори породу — так зі столу
летить розсипаний горох,
вчиняючи переполох.
Це, дуже люблячи природу,
ми все скиртуємо породу,
і вже чималий терикон
димить-курить на весь район,
і так стоятиме віками,
і не один. Як чиряками,
покритий ними весь Донбас.
За наше жито й бито нас!

Вже вибачайте за слабінку:
намалював я цю картинку
для читача, який і в сні
не був у нашій стороні
(я зустрічав таких роззяв,
хто у Донбасі не бував),
хоча пишу свою замітку
скоріш для марийського вжитку,
де шахта — всім знайомий дім,
і ми туди також ходім!

Тут весь мій рід і всі сусіди —
від парубійка аж до діда —
тягнули лямку, мали хліб.
І не один тут кінь осліп,
теж тягнучи підземну лямку,

ходив, хропів по саму клямку.
А у скількох тут молодиць
зійшла усмішка з білих лиць!
А через кожний, кожний двір
жила вдова в одній із дір,
а з нею діти, мов курчата,
частіше півники-хлоп'ята.

Дерева нищила біда —
зростала поросль молода,
щоб на вугілля та породу
також покласти силу-вроду.
І ми спиналися, росли,
мов кропива із-під золи,
і помаленьку узнавали
про добич, вибухи, обвали,
про врубмашини, гази, тол,
про те, як сонна впала в ствол
судьба чиясь багатодітна...
Нас добре вчила шахта рідна,
і рано знала вся братва
і шахтні справи, і слова.
Та ними вже не здивувати
сучасну юнь, яка без мата
вже не дихне, немов її
наштампували холуї.
Отак по тюрмах і бараках
ми й розучилися балакати,
отак привчив московський брат
в зубах тримати не хліб, а мат.

А скільки тих вугільних грудок —
важких блискучих незабудок —
ми перенесли на собі
на ще дитячому горбі,
щоб над хатами в сніг чи в дощ
курився дим — тропічний хвощ!
І хвощ колись тут справді ріс,
та скам'янів той давній ліс,
залігши глибоко в могилі.
А ми, як ангели безкрилі,
до нього риємо ходи,
в землі шукаючи плоди.

А хлібні черги, хлібні черги,
бодай би вас струбили черви!
Голодний люд і сам, як черв.
— Ей, не чіпай болючий нерв! —
кажу собі. — Згадай-но краще,
що не такі вже ми пропащі!
Життя нас брало на ножі,
та не вбивало в нас душі.

Ночами й днями пропадала
на шахті мати, заробляла
нешчасні карточки на хліб.
А я тоді, малий як біб,
ходив із ними аж на Рудник*
(миль зо три буде сухопутних)
отримать хліб той многотрудний,

бо магазинчик тут аж був,
і рій людський ще з ночі гув,
а вранці вже ставав стіною,
немов бетон, непробивною
і затуляв, як хмара, сонце —
в стіні малесеньке віконце,
куди одразу сотню рук
тягнув цей натовп, як павук.
А хліб то є, то вже немає,
а голод ноги підгинає,
бо що ці крихти-карточки?..
Тріщали в черзі кісточки,
щоб крихти взяти хоч із бою,
як маєш силу за собою,
а як не маєш — Бог з тобою!

У темній черзі без кінця
свого діждешся буханця —
чорненьку теплу іде цеглинку,
а то й довісочка, мов грінку,
хоч і глевкий, та пахне, ой!
Додому йдеш через Ворстрой —
лиху околицю Донецька,
напівбосяцьку, чужинецьку,
де треба вуличками йти —
немов прорили їх кроти,
де терикон, інакше — куча,
закрив півнеба, наче туча,
здаля красива і могуча,
але зблизька така ядуча,

де швидше стрінеш китайча,
аніж собаку чи курча,
де над землянкою — землянка,
первісна начебто стоянка,
де всіх одна рівняла планка:
копійку маєш — значить п'янка,
а як нема — до горла ніж,
а що з нас візьмеш, ріж — не ріж.

Ідеш хлоп'ям дев'ятирічним
і хліб несеш цим пеклом вічним,
притисши міцно до грудей,
сховатись ладний від людей,
від їхніх рук і від ротів,
від їхніх ніг і животів —
худих чи здутих, бо голодних —
та не спинив ні разу жодний
тебе, з хлібиною дитя:
забрати хліб — то і життя!

Спасибі вам, Ворстрой, Дев'ятка**
не зачіпали ви хлоп'ятка!
А я вас словом зачеплю:
я вас боявсь — тепер люблю,
люблю, нітрохи не брешу —
тепер я правду лиш пишу!
Ковтнувши волі, як горілки,
я нелякливий став настільки,
що серце стало, як броня,
його лякає лиш брехня.

Хай ждуть вас радісні світанки,
з бідою здружені землянки!
Хай білі сонячні буханки
щодня вам світять на столі
і хтось вас любить на землі!

В мені живе одна картина,
яка померти не повинна
зі мною разом. В ній щось є,
що все покою не дає
уже давно мені, як свідку.
Подія трапилася влітку
у спечний день, в голодний рік.
Гарячий пил аж п'яти пік.
Я ніс із Рудника хлібинку,
як миша, скушував шкуринку,
хоч міг би з'їсти за хвилинку
всю недопечену цеглинку.
Міг, та не міг. І мама, й брат
теж хочуть хліба. Був я рад
вкушати навіть аромат,
ішов, сп'янівши від буханки,
минав похнюплені землянки,
і Шосту шахту, і Ворстрой,
і вже в долині стрів конвой.
Якогось німця, наче звіра,
червоні гнали конвоїри —
на одного було чотири —
він ледве плівся весь в крові,

і темна кров на голові
була, як шапка, а приклади
на спину сипалися градом,
і полонений знову падав,
худий і довгий, мов будяк,
зелений кітель весь просяк
рудими плямами. Біда!
Дійшли до річки, де вода
текла із шахти теж руда,
тут зупинилися солдати,
і німець кров почав змивати
під злими поглядами дул,
руками брав чорнющий мул
і милив голову без тями...
Це, мабуть, він попід хатами
ще зранку їсти в нас просив,
із шахти втікши, де робив
як полонений. Упізнати
вже не змогла б і рідна мати
його такого.

– *«Эй, малыш,
пошел домой! Чево стоишь?!»*
Я ж ворухнутися не в силах,
неначе кров загусла в жилах,
тягну конвойному хлібець:
«Не бийте більше!»
«Прочь, падлец!
*А ты смывай быстрее рожу,
а то на месте укокошу!»*

І я пішов, обнявши хліб,
і спотикався, мов осліп,
а ще сльоза така, як біб,
усе підсолювала хліб.
Я не любив, звичайно, німців,
всі проклинали їх, чужинців.
Але чому моя душа
стогнала, наче від ножа?
Хіба тоді мені малому
жилося легко в світі злomu?
Хіба російського солдата
я не любив, неначе брата?
Чого цей німець став, як брат,
а брат червоний став, мов кат?
Чому тягар цей немалечий
поклав Господь мені на плечі?
На все життя велике зло
маленьке серце потрясло.

Любов і ненависть у спорі —
як ті вогні на світлофорі,
такі близькі й такі суворі.
Колись кохали ми Москву —
тепер наводить це тоску
(таке зручне російське слово,
до того ж рима пречудова!).
Любили вчора ССРСР,
а він на зло усім помер,
лишивши злидні нам у спадок
і серіали теплих згадок

про п'ятирічки, про вождів,
про те, як хто і де сидів.
Нам розлюбити ох як важко
своє ярмо, свою упряжку!
Так, мабуть, згадує вино
п'яниця, ідучи на дно.

Кого б іще нам полюбити,
щоб научив у світі жити?
Можливо, добрий містер Сем
зоре нам завтра чорнозем?
Чи знайдем дурнів у Європі
штани зашити нам на попі?
Але дурних давно нема —
вчись, Україно, вже сама!
Ми ж не ледачі, не бандити—
допоки злиднів нам водити?
Себе, братове, слід любити!
Своїх сусідів і купців,
своїх солдатів і старців,
своїх колег і конкурентів,
своїх дружин і президентів,
свою столицю, свій Ворстрой,
і берег цей, і берег той!

Ну й розійшовся я, ой-ой!
Тепер назад вертати слід
свій поетичний вертоліт.
Гадаю, для мого Пегаса***
це порівняння — не образа,

ми ж тільки почали політ
у глибину туманних літ.

Я розповів би не для слави
про сторожів, нічні облави,
про саморобний наш наган,
сіле тоді пиши роман!
А я таку широку тему
загнати хочу у поему,
або що вийде. Хай читач,
любитель телепередач,
не жде тут гострого сюжету,
всього отого вінегрету —
убивств, погонь і мордобою,
що нам підсовують з тобою,
страшніших з кожною добою!
Мета в нас інша. Вже стоїть
закрита шахта. Стала кліть,
і чорнолицьою юрбою
не йдуть вже хлопці із забою,
і терикон — рудий курган
вже не димить, як вуркаган,
і тільки щось ночами тенька...
Спи, годувальнице старенька!

А нам ще треба підрости,
пройти сирітські всі пости,
навчитись ждати без кінця
вже призабутого отця,
навчитись треба кози пасти,

щось взяти з поля, тобто вкрати,
ні, взяти все-таки, мабуть,
бо в полі досі всі беруть,
хоча свого там не кладуть;
ще слід навчитися у школі
тягти знання, як ріпку в полі,
і школу вуличну пройти —
усіх круг пальця обвести,
бур'ян курити чи махорку,
а потім вже закрити шторку.
А ще забули ми про Жорку...
Таким шаленим друг мій ріс,
немов сидів у ньому біс!
Сидів, сидів — і раптом зник,
із хлопця вийшов трудівник,
він — і шахтар, і садівник,
він — і шофер, і... Будь здоровий!
І прощавай, мій друг бідовий!

**Рудник— робітнича околиця міста Донецька.*

***Ворстрой, Дев'ятка – стихічні шахтарські поселення на околиці
Донецька.*

****Пегас – чарівний крилатий кінь у грецьких міфах.*

2. ТАКІ ПРАДАВНІ ІМЕНА

Поєма, звісно, має свій
віками вироблений стиль:
найперше — тема героїчна,
частіше дуже драматична,
де повідають про війну
і славнозвісну давнину,
де у кривавому двобої
величні сходяться герої,
бо раз герой — то не простак,
а цар чи князь, або козак,
чи вождь рабів, як той Спартак.

Годиться й тема про кохання,
де є і сльози, і бланання,
отрута, ніж або свинець
і відповідний теж кінець,
як у Отелло й Дездемони,
чи ближчі візьмемо персони:
Марусю й Гриця — як взірці
їх наші згадують співці
і змалювала горда Ліна*,
яка не стала на коліна
(така вже вдача тополини),
коли у наш брехливий час
колінкував увесь Парнас**.

А я на що перо настроїв?
Яких представлю вам героїв?

Простих дітей-шахтарчуків?
Худеньких, босих хлопчаків?
А що?! Не бачу в тому свинства:
усі ми родом із дитинства,
як хтось казав. І в нас своє,
яке не є, начало є.
Нехай воно в нас без ліцеїв,
без гувернанток і лакеїв,
без титулованих батьків,
без ніжних ангельських років...
Нехай воно до краю бідне,
але воно без краю рідне,
таке близьке і вірогідне!

Он ждуть мене товариші —
два моцні брати Стрибіжі,
живуть якраз через дорогу.
Чи не рідня вони Стрибогу?
Хіба не справжня дивина
такі прадавні імена?!
У степовому закапелку
ми знайдем не одну цукерку!
Самих Божків у нас куток
із давнини веде моток.
А я продовжу свій урок
і дам путівку слідопиту
до ще первіснішого світу.

Яка в нас річка? Тьху! Ручай!
А ти, читачу, помічай:

знаходять тут на крутосхилах
ще крем'яні ножі й рубила,
а по горбах в недавні дні
баби стояли кам'яні,
і навіть в когось біля хати
було їх можна споглядати:
отак стоїть коло воріт
той скіфський ідол, наче дід,
або лежать млинові жорна
чи інша давність рукотворна...
А де вони? Де наш музей?
Лиш терикон — як мавзолей,
або точніше, піраміда,
колись близька моя сусіда.
В ній поховали земляки
своє здоров'я і роки.
Невже оця руда порода —
вся їхня слава й нагорода?

А що нам слава? Пустоцвіт!
Ось диво де: змінився світ!
Тріщить імперія похмура,
і більшовицька диктатура
вже захлинулась у крові,
а ми, нівроку, ще живі.
І жити будемо! Чужого
не треба нам, і ні до кого
не треба йти просити прав
на землю цю, що Бог нам дав.
Хвала йому за степ, як море,

за сонце тепле саме впору,
за наші ріки, наші гори
і за донецький цей пейзаж,
де між буграми — закут наш!

З усіх районів України
люд заселяв зручну долину.
Який тут простір для душі!
Село постало на межі
якраз між шахтами і степом.
Широка чаша, повна неба,
недаром кликала до себе.
А що?! Є річка. І вода
в криницях світла, як слюда,
а що смачна — то не розказуй,
і ґрунт масний, хоч хліб намазуй,
такий чорнозем — аж на метр!
Колись було й повітря — мед,
тепер під боком кочегарка —
Донецьк димить, аж небу жарко.
Та в нас міцна людська заварка!

Хто тут східняк? Хто західняк?
Хто старожил? А хто чужак?
Це вороги нас поділили,
щоб ми у сварці рвали жили.
Шлях з Прикарпаття не близький —
а скільки в нас імен на - ський!
Якщо в поемі їх навести,
сторінок зо дві буде тексту.

Чи я згадаю всіх тепер?
Той переїхав, той помер...
Та й ображатимуться інші,
у кого прізвища не гірші:
на -юк, наприклад, чи на -як,
хто родом, звісно, подоляк
чи волиняк — немає зла,
одна Земля колись була.
Хоча тяжіння до Волині
завжди було в моїй родині.
А із Полтави і Дніпра
тут — енків більше, ніж добра,
є навіть вулиця Шевченка,
де гарна дівчина Оленка
колись ходила у садку,
бував і я на тім кутку.
Бував? Ходив немов на свято!
І повертався пізнувато.
Та вже ночей сплигло багато,
і всох, мабуть, знайомий клен...
То ж я вернуся до імен,
з якими ми запанібрата.

А де взялися -ус і -ата
у списках нашого села?
Звичайно, Греція дала:
із неї впливли ромеї,
меткі і дружні, як євреї,
та і єврейський спритний рід
у нас викохував свій плід.

Але ще довші одіссеї
робили Кіми із Кореї,
і Лю заходили в наш край,
був навіть виселок Шанхай.
Тому-то очі мигдалеві
і чорні коси, мов сталеві,
тут можна стріти у красунь.
У нас таки чудова юнь!

Десь еталоном є блондинки.
А що хіба?! І українки
є теж біляві, як пушинки,
а ще коли туга коса
і синь в очах, мов небеса —
схвилює кожного краса!
Це я таким вродився дубом
чи (трохи м'якше) однолюбом:
люблю чорнявок з юних літ.
Мабуть, у мене був пристрій,
бо чорні очі з-під хустинки
і бровенята, як вуглинки,
і нині правлять за женьшень,
хоч я старий уже, як пень.
Однак мовчу! Анітелень!

Ледь підсоливши нашу воду,
як сіль, розтали діти Сходу
у морі нашого народу,
бо тут осіли назавжди
Грушківські, Бойки, Момоти,

Дейнеки, Лебеді, Спартесні...
Які всі прізвища чудесні!
А ці хіба не інтересні:
Сорокотяга, Чиліхан,
і Владзімірський, і Барчан?
Не всі з них коренем тутешні,
та всі вже з нашої черешні.
В нас на кутку були й на -ов
(ось — Колпаков чи Крутенков),
і я поклястися готов,
що жодне з них не дерло носа,
не корчило великороса,
мовляв, я — кращий, бо кацап,
це розсмішило б навіть баб,
і розмовляли теж як люди,
а не теперішні зануди:
*«Купил, сука, пирожок,
а он, падло, с мясом».*
А хай їм біс! Мовчу! Щоб часом
не поламати язика —
тоді лікуй від стовбняка!
А це хвороба нелегка.
Перехворів колись я нею,
як і належало плебею.
Хвала Творцю, що не навік
я поламав було язик!

Російський дух отруйним газом
все висне й висне над Донбасом.
Як не варнякай — все одно

усі поглухли вже давно.
І не поглухли так Ворстрої,
селянські ферми чи забої,
як ті чиновницькі покої,
де зацікавив уже всерйоз
якийсь полтавський малорос,
чи гелґотить, як жирна гуска,
колишній лапотник із Курська.

Та я вернусь до Стрибіжів,
бо їх на вулиці лишив,
на нашій рідній, де пилюка
по кісточки, а то й по вуха,
де м'яко падати й боротись,
чи йти по воду — тут колодязь!

Зійшло вже десять сотень літ,
коли Стрибог покинув світ,
і хоч внучата голомозі
поклони б'ють другому Возі,
але Стрибог ще в них живе,
дає завзяття бойове.
Як імена у хлопців давні,
так кулаки вдалися славні,
і не один малий боєць,
відчувши їх, шептав: «Капець!»
Вилицюваті, білочубі,
немов дубки міцні і грубі,
або геройські вояки,
що поглядають з-під руки,

стоять брати біля криниці,
і лиш попробуй посвариться —
вже до криниці не ходи
і залишайся без води!
Чи топай аж до Скрипниченків,
там теж колодязь глибоченький,
а що не близько — не біда.
Все змиє час, як та вода
змивала прикрощі колишні
від двох братів — сусідів ближніх.

Був їхній батько шахтарем,
його ще звали Стригалем.
У повоєнну ту годину,
велику маючи родину,
пішов він в поле крадькома,
коли нічна настала тьма,
щоб колосків собі настригти,
бо вдома хліба ані крихти.
Сидів, пшеницю тихо стриг
і мріяв, мабуть, про пиріг.
Високий був. А тут облава.
І не тікав. Тюрма. Розправа.
Відсидів рік після війни,
прийшов, мовчав, а хоч би хни...
Були і хлопці мовчуни.
А що дебелі, то дебелі!
Завжди готові до дуелі.

Мені подумалось тепер:

міг вийти з кожного боксер
і так прославитись у світі,
як два Клички ті знамениті.
Ех, був би в нас тоді спортклуб
та харч такий, щоб дибивсь чуб!
Ого, куди роззявив рота!
На танцях також є робота,
або пройтись на той кінець,
коли до бійки є свербець...
Ох, бійки, бійки, хай вам грець!
Бо зразу слід згадати Бойка,
не одного, а їх обойма,
і кожне б'ється як за трьох.
Нехай спасе їх душі Бог!

На жаль, з відвагою сліпою
б'ємось ми завжди між собою.
Якби із ворогом до бою
ішов так мужньо весь народ,
не мав би він таких скорбот,
не був би в світі перегноєм,
не битим був би, а героєм.
Хай не герой, а все ж козак!
Це нам знайоме як-не-як
і зрозуміло, звідки вдача
у пацанів така гаряча.

*Ліна Костенко – поетеса, йдеться про її роман «Маруся Чурай».

**Парнас – світ поезії і поетів.

3. І КОЖНИЙ ВІРИВ ТАК, ЯК МІГ

Я був хрещений, хрестик мав,
але подалі заховав,
і «Отченаш» навчила мати,
та в школі став я забувати,
бо жадний був я до наук,
ловив у школі кожний звук.
А там учили, що без Бога
до щастя ближча нам дорога,
і скоро злидням прийде край,
бо комунізм — то справжній рай.
А як нам палко говорили,
що всі ми — правнуки горили,
що грішні Єва і Адам
нехай ідуть під хвіст котам!

І храм зірвали активісти
в голодний рік. «Хто хоче їсти,
хай просить Бога, він подасть!» —
сміялась та безбожна власть,
лишивши тільки цеглу биту
після удару динаміту
і поселивши вічний страх
у зблідлих намертво хатах.
А прицерковні всі будівлі,
немов зерно при заготівлі,
іще раніш забрав райком,
і вже надовго чиряком
усілась тут партійна свита.

Сидів тут і Хрущов Микита,
особа справді знаменита,
тоді він тільки починав
хохлів учити добрих справ,
як учить кроликів удав,
а згодом так пішов угору,
що вже й забув стару контору,
дарма що Мар'їнська земля
привіти слала до Кремля.
Не так земля, як Глухов-князь*,
що сорок літ місив тут грязь,
місив і наші грішні душі
у тій райкомівській калюжі,
ліпив із нас покірних слуг –
напіврабів, напівхапуг.

А гори нашої пшениці
пливли від нас по залізниці,
і степового молока
кудись від нас текла ріка,
і все добро із наших сіл
пливло, пливло комусь на стіл,
бо у Росії – добра пелька.
І хоч родюча в нас земля,
та не наповнила таки
гоłodну прірву за роки,
як не старався мудрий Глухов
і як він Мар'їнку не рухав
до комунізму, де народ
повинен мати повний рот.

Все наче рухалося справно,
але завершилось безславно,
колгоспні злидні, як мітла,
всю молодь вимели з села.
Рвонули дружно всі до міста,
яке розбухло, наче тісто.
Доми – як вулики для бджіл,
у кожний входить кілька сіл.
А де для всіх набрати меду?
Це невідомо і поету.
Із ким тепер чиновна рать
комуну буде будувать?

Ех, повернулося б сьогодні
усе з московської безодні!
Не старцювали б ми тепер
ні в понеділок, ні в четвер
ні у Нью-Йорку, ні в Берліні,
допоки безлад у країні.
Коли ж новий настане лад –
вертати крадене назад?
Усе, що виростили вдови,
усе, що Глухови й Хрущови
забрали в них на свій бенкет,
зайнявши владний кабінет.

Я не триматиму в секреті,
що й сам у тому кабінеті
колись інструктором сидів,

проте не вийшло з нас вождів.
Я, бачте, вдарився у вірші
і вибрав, мабуть, не найгірше:
допомогли вони мені
не потонути у брехні,
допомогли хоч манівцями,
наосліп вилізти із ями,
де я вже спився б чи здурів
серед князьків-секретарів.

Недавно думав я: «Ну, годі!
Вже все змінилося в природі!»
А придивився: дивина!
Це сам я виліз із багна,
а там же люди затонулі
ще й досі борсаються в мулі,
забувши дні давноминулі.
А всім комуно-байстрюкам
пора, пора згадати храм:
можливо, їхні хмурі душі
пошвидше вилізуть з калюжі
та дружно стануть на коліна,
щоб гріх простила їм руїна.

Така святиня як у нас
була одна весь Донбас –
як мальва гарна і висока,
вона й тепер милує око
на фото, звісно, тих років
та ще у згадках стариків.

Я виростав уже без храму
і лише чув про давню драму
від очевидців злодіянь.
І ти, читачу мій, поглянь!
Тоді вся наша Україна
також лежала, як руїна
посеред нашого села.
Немов різник свого вола,
народ компартія вела,
і гімни їй співав Тичина
із божевільними очима,
хоча блискучий був поет,
як не зламав іще хребет.

Лиха, лиха була година,
як вимирала Україна,
як панував тут Голод-цар,
і той Кремлівський комісар,
і те єврейське комісарство,
яке хотіло власне царство
на Україні збудувать,
раз Бог послав цю благодать,
що гой** надумав вимирать.
А світ мовчав, немов не бачив,
що комунізм творив звірячий.
Ото б уже втішався Маркс,
якби на той поглянув сказ,
якому дав дороговказ!

Ні лях, ні турок, ні татарин

нам не завдав такої кари,
як у ярмулці комуніст —
стара пухлина наших міст.
Він при поляках був поляком,
при австріяках — австріяком,
і росіянам допоміг
віками їсти наш пиріг,
не прислужився тільки німцю,
бо той усім пустив тут кривцю.

Які страшні покоси тіл
із наших виморених сіл
лежать донині без могил,
лежать без нашої жалоби!
Що перед ними той Чорнобиль?!
Поганка, порхавка гнила.
А як Європа загула,
коли чорнобильська зола
полоскотала їй у носі —
мадам настрахана і досі!
Коли ж морив нас комунізм,
того не чув шляхетний ніс.

Та буде суд на Україні!
Бо тут живуть не тільки свині,
завжди готові йти під ніж
і всім продатися за гріш.
Минає вже доба свиняча,
душа пробудиться ледача,
згадає все, згадає всіх,

згадає той всесвітній гріх,
згадає недругів народу —
усіх від роду і до роду.
Наш дух живий, наш Бог не вмер!
Не пізно жити і тепер!

Моє злощасне покоління
росло без богопоклоніння,
та Бог всесильний нас беріг,
і кожний вірив так, як міг.
В людей було життя подвійне,
одне — парадне, безнадійне,
із войовничим партквитком,
а друге нишком і тайком
впускало сумніви до себе,
ночами думало про небо,
про тайну Всесвіту, про смерть
і про минущу круговерть.

Я вірив змалку в світ небесний
і навіть бачив сон чудесний,
як я літаю у раю,
неначе пташка у гаю,
а під дубами за столами —
товариші мої, а з нами
сусіди всі і все село,
а на столах всього було,
як на Різдво чи на Великдень,
коли жирує навіть злидень.

Приходу цих веселих свят
я і тепер, як хлопчик, рад.
А про дитинство що й казати!
Із ніг збивалась наша мати,
білила, прала і пекла,
сікла, садила, волокла,
непосидюча як бджола.
І я, бувало, перед святом
носив продать яєць десяток,
на Трудовський ходив базар,
а там, продавши свій товар,
купляв чи цукру, чи олії,
чи ще якоїсь бакалії.
На те й базар. Усі дороги
сюди плелись тисячоного,
місили грязь чи пил мели,
а вздовж дороги будь-коли
старці, мов статуї, тулились
і матюкались, і хрестились,
хто без ноги, хто без руки —
недавні ще фронтовики —
той плаче п'яною сльозою,
а цей жартує над собою:
*«Розкажу історію одну,
як ходив я, братці, на війну,
як на ліктях, на колінах
я доповз аж до Берліна,
а тепер гуляю, ну та й ну!»*

А серед людного базару,

що дуже схожий на кошару,
гармонь притисши до грудей,
хтось грав, не маючи кистей,
і лиш цурупалки червоні
ходили звично по гармоні:
*«Ой, машина ти залізна,
де ти милого завезла?
Гей-гей! Уха-ха!
Де ти милого завезла?»*
І люди з круглими очима
стоять в музики за плечима,
а мідь у шапку дзвяк і дзвяк,
летить туди і мій п'ятак,
здобутий теж не просто так.

І всім відома баба Ганна,
чи то дурна, чи трохи п'яна,
обходить з торбою ряди
і гурт роззяв веде завжди:
*«Ой, пий, поки капа,
бо міліція залапа,
забере змію і куба,
пропаде уся рахуба!»*
*«Голод, голод, голодуха,
пухнуть ноги, пухнуть вуха.
Мати з'їла синочка,
тільки дивляться очка»* —
стара виспівує і скаче,
і в торбу тягне все, що бачить.
Хоч кляту бабу всі женуть,

але не дуже і клянуть,
бо знають бабину рахубу:
внучат-сиріт годує купу.
Ніхто не знає, чи вона
насправді хитра, чи дурна,
співає наче заводна:
*«А Сталін Леніна любив
і гроб скляний йому зробив.
Лежи, товаришу, лежи
і пісьма партії пиши!»*

І сивий лірник у шинелі
підіграє собі на релі:
*«Всякому городу нрав і права,
всяка іміє свій ум голова...»*
Блукає тут і дурень Йосип
(його з Михайлівки приносить),
він не співає і не просить,
а вимагає з люттю: «Дай!!»
Як стовп зупиниться — і край,
а ще страшнючі очі втупить,
і всі дають, бо не одступить.
Закине торбу за плече
і знов базарний пил товче
п'ятою чорною, і свиту
таку, як сам він, знамениту
волочить слідом за рукав...
Ух, як він раз мене злякав!

А що за ринок без циганів,

без шахраїв і вуркаганів?!
Він для усіх, як рідний дім,
тут вистачає місця всім.
І сонце з-понад терикона,
немов олію із бідона,
на всіх весняне ллє тепло,
щоб жити добре всім було.

А я із купленим товаром
іду до церкви за базаром,
а що сюди мене веде,
і сам не відаю про те,
хоч мама, серцем не сліпа,
мені учитись на попа,
бувало, радила. Та піп
який із мене? Я, мов біб,
маленький був, непосидючий,
усіх допитливістю мучив.
Мабуть, ця вада не проста
мене й манила до Христа.
Попом не став я, і поетом
не став з гучним авторитетом,
грошей і звань я не нагріб.
Можливо, що церковний хліб
для мене був би і солодший,
і духом був би я молодший,
щодня ходив би в Божий дім...
Ходім, соколику, ходім!

Над перекошеним бараком
злітає хрест підбитим птахом,
ані паркана, ні воріт...

Біля дверей куняє дід,
а над дверима Божа мати
схилилась ніжно до маляти.

А далі в отворі — імла
і світить свічечка мала,
на стінах зблискують ікони,
і темні тіні б'ють поклони,
і чути з церкви тихий спів,
неначе туркіт голубів.

Та я стою, зайти не можу
у світлий морок, в хату Божу,
не для таких панів, як я,
господня свічечка сія.

Така приبلуда босонога
лиш прогніввити може Бога,
а ще й полатані штанці
і драний кошик у руці,
я і молитися не вмію,
і мама вдома жде олію...

Побачу краще дзвонаря,
що замість дзвонів ударя
в обрубки рейок. Скоро свято!
І креше молотом завзято
дзвонар блаженний, наче б'є
в чутливе серденько моє.

Я все пригадую, мов казку...

Пече вже мама вдома паску
в тривозі, чи не пригорить,
і крашанки пора варить
у цибулинні. І тепер ти
також при ділі: слід розтерти
в горнятку цукор і білок —
біліє паска, як грибок.
А дух який смачний у хаті!
Ми з братом, горді та багаті,
до полуночі не спимо,
світанку Божого ждемо,
як зірочки дощем умиті,
у втихомиреному світі
ждемо найбільше із чудес:
— Христос воскрес!

Минулі дні. І давня казка.
Те диво вже вкриває ряска...
А ви скажіть мені, будь-ласка,
хіба можливий світ без див?
Таким Творець його зродив,
впустивши нас до храму неба,
і нам далеко йти не треба
у галактичну далину,
щоб відшукати дивину.
Вона у нас перед очима
і під ногами, й за плечима,
вона у кожному із нас,
у всьому людстві водночас.

Була недавно ще держава,
що світ у страхові держала,
і сто народів-роботяг
її ярмо несли, як стяг,
усі — від Куби до Європи —
лизали їй немиті стопи,
а громовий її кулак
завжди готов був до атак,
здавалось, буде без кінця
душити нас примара ця.
Хіба ми думали ще вчора,
що рухне враз вона, як хвора
трухлява груша у саду,
прим'явши поросль молоду?
Чи це не диво, що без зброї,
без колотнечі світової
гладка імперія вмира,
зникає нібито мара?!
Амінь! Туди їй і дорога!
А нам молити треба Бога,
щоб допоміг пошвидше він
усім нам вийти з-під руїн!

*Глухов Захар – компартійний керівник Мар'їнського району.

**Гой означає неєврей.

4. ОЦЕ І ЩАСТЯ: ГОЛУБИ!

Жили від нас недалеченько
і голуб'ятники Дяченки.

Це їхній батечко Трохим
здоровавсь перший будь із ким,
хай навіть стрінеться маля,
а він гукне іще здаля:

— Ну як, Андрейович, житуха?!

Чи є хлібець або макуха?

А ти підріс — ого цабе!

Вже скоро женимо тебе! —

і підморгне тобі притому,

і понесе шахтарську втому

в руках натруджених додому.

Чи ви живі, Трохим Ілліч?

Без вас скучніше б жив Бардич!

А без захоплених синів

і день так щедро б не яснів.

А що те небо, двір чи дах,

як не гуде на ньому птах?!

Тож у Трохимових синів

від голубів аж двір сивів.

Недаром Толик галасливий

і звався по-вуличному «Шивий».

«Де, Шивий, був? Що, Шивий, бачив?» —

не ображався він одначе.

О, ці дитячі імена!
Не стерла їх і давнина.
Були й образливими клички,
та в них характер наш і звички,
могла і долю визначать
липуча вулична печать.
Один із нас їх мав з десяток:
Камчатка, Циган і Припадок,
Тюрма і Тюря і так далі,
не буду тиснуть на педалі,
щоб не образилась, бува,
його вже сива голова
і досі, мабуть, бойова.
А щоб не дати нам осічки,
назву я також власні клички,
у мене був їх менший ряд:
Васютка, Вуточка, Пірат,
а ще (хай вибачить ця жінка!)
дражнили «Леся Українка».
Я зрозуміти все не міг,
чого беруть мене на сміх.
Ти б ображався, мій читачу,
як я, на цю війну дитячу,
коли без книг нема життя,
а чинить вулиця тертя
і вслід тобі скандує стінка:
«Вуточка, Вуточка! Леся Українка!»?
Пусте — а в пам'яті сидить.
Нехай собі! Воно — не гидь,
і не така вона незряча

проста вигадливість дитяча,
ніхто без вигадок не зріс...

Тягар знання зі мною ніс
шкільний мій приятель Борис,
і дружба з ним (це вам не смішки)
не уявлялася без книжки.

І біля хати в холодку,
і десь у школі у кутку
вона до нас тулилася близько,
немов причіпливе дівчисько,
із нами все кудись брела,
відсторонивши всі діла.

Коли я з нею став дружити,
почав і віршами грішити,
і помаленьку затягло
це неспокійне ремесло,
як затягає нас горілка,
із нею, правда, інша спілка,
але таки не менший хміль —
про хліб забудеш і про сіль,
а тут недовго і пропасти,
як від смертельної напасті.

Отак я те дівча любив!
Люблю й тепер найбільше з див,
книжок і сам я наплотив,
та до дитячої любові
ой як далеко старикові!
Її з собою теж повіз

кудись в Карелію Борис.
І чим зманили хитрі фіни
мого дружка із України?
І чим привабив хмурий край,
куди не їздить наш трамвай?
Ходив слушок: якась актриса
зманила Глуценка Бориса.

А скільки хлопців і дівчат
пішло із бідних наших хат
шукати в світі грошенят!
Скількох, скількох причарували
степи цілинні за Уралом,
чи Заполяр'я біла шаль,
чи приамурська магістраль!
Найкращу молодь роботящу
ковтнула там імперська паща.
Де та Тюмень, де Воркута?!
Скрізь наші люди гнуть хребта,
і час їх снігом заміта.

Та розбалакався я з вами,
лишивши хлопців з голубами.
Нехай я вуточка чи гусь —
на нашу вулицю вернусь,
на кращу з вулиць, я клянусь!
Вона в нас довга, наче стрічка —
із пилу й жужелиці річка
отак кілометрів на п'ять.
І дві шеренги хат стоять

із саману і черепиці,
і де-не-де стоять криниці,
і повиходили стовпи
погомоніти, як баби.
Промчиться вихор мотоцикла —
і знову вулиця затихла,
лиш вітер куряву мете,
коли давненько дощ не йде,
а пройде дощ — розкисне траса,
і без крилатого Пегаса
попробуй вибратись у світ
та ще без гумових чобіт!

Така в нас вулиця преславна.
І назва в неї теж забавна —
«Орджонікідзе». Що за хрін?!
Кому з нас родич цей грузин
із банди Сталіна? Нікому,
крім більшовицького райкому!
Всім нашим вулицям сповна
він дав блискучі імена:
і Маркса, й Леніна, й Артема,
і Йоськи Сталіна зокрема...
А дідько з ними! Скверна тема!
Я по коліна в ній зав'яз.
Підвів, підвів мене Пегас!
Забув, які дороги в нас.
Тоді читали ми не раз:
«У місті Сталіно на заводі імені Сталіна
сталевар Сталіненко, ставши на ударну*

*сталінську вахту, встановив новий сталінський
рекорд виплавки сталі, і був представлений
до Сталінської премії, яку в Кремлі
вручив йому сам товариш Сталін».*

Така в нас вулиця. Картина
вас засмутити не повинна:
ви лиш погляньте на сади,
коли вони почнуть цвісти,
на палісадники в жоржинах,
на хати в білих одежинах,
на цілі хмари голубів...
До них я знов розмову звів,
бо ще не все вам розповів
і не відновивсь від нагоди
погомоніти про породи.
Як голуб'ятник я — не зух,
однак ганяв не тільки мух.

Частіше в нас водились *дикі* —
птахи проворні і великі,
що так шугають десь по корм,
як літаки сучасних форм.
І я завів раз диких пару,
але нагнала мати жару,
щоб голуб'ятником не став
і як людина не пропав.
Збагнути материну думку,
звичайно, трудно недоумку,
допоки в школу носить сумку.

Були у хлопців для душі
чубаті, навіть — *дутиші*,
у них таке роздуте воло,
немов на сцені тягнуть соло
якісь грудасті співаки.
Забув я дещо за роки,
а щось пригадую таки.
Різнились птахи й за мастями,
та в нас любили до нестями
шляхетних *льотних* голубів,
чи *миколаївських* інакше.
І як повідати вам м'якше
про метушню, спортивний шал
і голубничий той аврал?!

То був парад, було то свято,
коли злітали голуб'ята!
Ні, не злітали — їх з розмаху
метали хлопці вище даху,
і птиці танули в імлі,
немов метелики малі,
а згодом крихітні мачини
лиш мерехтять перед очима,
немов на ниточці, висять,
не відхилившись ні на п'ядь
від даху рідного і двору,
від оченят, що зирять вгору.

Ось вам і щастя! Голуби!
Задерті в небо всі чуби,

задерті всі носи кирпаті,
прямі, качині й конопаті,
і найкрутіше — у братів,
чий рій до сонця полетів.
І галасливий Толя-Шивий
вже не ходив — літав щасливий:
у цілім селищі навряд
чи знайдеш кращих голуб'ят!
Але й аварії бували,
коли хмарини, як чували,
те щастя в небі накривали
чи заставала рання ніч...
В тривозі бігав весь Бардич.
— Не чув! Не бачив! На Шанхаї**?
У Кременній? В Зеленім Гаї? —
старе й мале ловило ґав.
Дяченкам кожний співчував,
хто про трагедію чував.
Душа болить, як зникне пара,
а тут усіх забрала хмара —
якого льоту! А мастей!
Не передати всіх страстей,
ридали тихо Толя й Женька...
А я їм кланяюсь низенько!
І вам, і вам, Трохим Ілліч!
Чи всі ви топчете Бардич?

А читачам я на додачу
іще такий штришок відзначу:
буває, зникнуть голуби,

нема їх день і дві доби,
а десь на третю — глядь на дах!
вернувся твій щасливий птах!
Ну що тут скажеш? Ох і ах!

Отак літа мої минулі
знов повернулися, як гупі.
Привіт вам, любі блукачі!
Які вам дати калачі?
Як привітати? Як втішати?
Вдягти в які словесні шати?
Я підучився віршувати
і міг би вибрати строфу
для вас пухкеньку, як софу,
чи вас укутати в сонети,
та я обрав прості куплети,
прямі і гострі, як штахети.
Хай рафіновані естети
облають мій не пишний стиль,
але ж він мій — і в цьому сіль!
Була б настройка поетична.
І що мені шпана критична?!
За більшовицької доби
вона живих тягла в гроби
та вихваляла лиш халтуру.
Недаром ту літературу
тепер здають в макулатуру.

Найкращі критики таки —
це ви, донецькі земляки,

мої сусіди-бардичани,
що жити в світі научали!
І вам продукцію свою
я в першу чергу віддаю.
Беріть її, хваліть чи ганьте,
чи регочіть, чи гопки станьте,
або подайте скаргу в суд,
якщо когось образив тут!
Писав, як міг, я тільки правду,
а ви, читаючи, поправте,
де збився я на манівці.
Тож приготуйте олівці!
А нам, деньки мої минулі,
чи не гайнути в гай на гулі?!
А там якраз кують зозулі...
І манить, манить їхній спів
мене від славних голубів.

*Сталіно – колишня назва міста Донецька.

**Шанхай, Кременна, Зелений Гай – шахтарські селища.

5. МИ ТЕЖ НЕ АНГЕЛИ, ДРУЖОК

А скільки сонць ми зустрічали,
сусіде мій Миколо Чалий?!
Без барикад і без оград
вітались вікна наших хат,
як білолиці дві сусідки,
і не сварились навіть зрідка.
І я з тобою, як ні з ким,
вдихав безпечно шахтний дим,
хоч довели разок до бійки
і нас лукаві парубійки
і хихотіли в стороні,
коли ми бились, як півні,
під улюлюкання гучні.

А пам'ятаєш, як з тобою
ми в степ ходили і з бідною
тоді закінчили похід?
Хай буде це найбільша з бід!
Твоя сім'я жила в достатку,
і гарний дім був у порядку,
твій батько мав хазяйську хватку,
в чужі діла не сунув ніс,
усе у двір — не з двору ніс,
хоча у шахті вік ішачив,
а не злословив, не пиячив,
і під його крилом рости
ти міг, мій друже, без нужди.

А ще ти мав старого діда,
такого, кажуть, домосіда,
що і солдатчини не звідав,
ніде не був, не кочував
і жодну ніч не ночував
він поза хатою своєю,
так дорожив, мабуть, сім'єю.
І баба тиха теж була,
всього на день пережила
свого старого. Дивний рід
у тебе, друже юних літ!

А ти уперше для розваги
чи із хлопчачої відваги
пішов у степ по качани...
Тобі не сняться ще вони?
Набрались ми тоді рахуби,
попавши сторожеві в зуби!
Він наче виріс з-під землі —
і ми торбиночки малі
так і впустили на дорогу
і дралала з переполоху!
Я трохи був хитріший лис,
із-під коня вужем ізслиз
на чотирьох, а то й на пузі
(роз'ївся, бачте, на макусі!)
і розчинився в кукурудзі.
А ти метнувся на ріллю
і там, як заєць — улюлю! —
біг, спотикаючись від страху.

Так відпустив би чорт невдачу!
Е, ні! Чорти не ловлять ґав,
він гнався, гнався — і догнав,
і взяв за шкірку. Справний воїн!
І хлопчєня погнав конвоєм
попід сєлом, як перед строем.

Ми теж не ангєли, дружок!
Пора віддати наш боржок:
ті качанці й на них процєнти
(ми все-таки інтєлігєнти!),
хоч так підтримаймо колгосп,
який на диво всім чогось
не з'їла досі ще держава,
хоч як вона не обдирала
сільських забитих трударів,
як і між іншим шахтарів.

Гай-гай, писав про кукурудзу,
а знов проїхавсь по Союзу!
І дивуватися не слід,
бо наше сало схрумав кіт
і лиш погладжує живіт.
За кожну вишеньку чи сливу
платив податок хлоп щасливий
і найщасливіша вдова,
щоб будувалася Москва.
Спливли, спливли туди садочки,
стирчали в сєлах лиш пєньочки,
немов злиденні трудодні.

Хіба такі вже ми дурні,
що нас скубуть, а ми ні-ні?!
Та ніби ж люди — а не пні!
Хоч ми і повзали на пузі,
та доповзали і до вузів,
пройшовши школу в кукурудзі.

Ти, друже, теж науку гриз
і жив десь там, де п'ють кумис,
чужих дітей учив у класі
чужої мови, а в Донбасі
учили нас — теж дикий ліс!
Котив, котив ти братній віз,
та в шахту, чув я, знов поліз.
Не знаю, чи свої вже діти
тебе заставили одіти
шаhtarську робу — вчитель все ж!
Хоч краще де, не розбереш,
чи там в землі, чи на поверхні
весь вік точити дітям брехні?
Ох, як це солодко уму,
я знаю! Краще вже в тюрму!
І не одного педагога
туди приводила дорога.

Звичайно, шахта — не тюрма,
та й марципанів там нема,
не всі там квітнуть від роботи:
одного висушать сухоти,
що лікар зве «туберкульоз»

і вже як скаже, то всерйоз,
другий згасає від печінки,
а той байдужий став до жінки,
або точніше, до жінок,
а це йому сумний дзвінок,
бо молодиця, як лошиця,
на весь куток почне казиться.

І вже яке тоді життя?
Постійні сльози та ниття.
Щасливий той, кого ця чаша
минула, наче куля вража!

Мій друже, хай тобі Господь
оберігає дух і плоть!
Із-під землі здоров виходь!
А ми з тобою на піддашку
колись засядем, взявши пляшку,
тю! помилився, краще — чашку
із морсом, що о тій порі
робили наші матері.
Посиджу трохи, подивлюсь
на рідну хату. Пожурюсь,
якщо її уже немає,
а може, служить ще сараєм.
Гай-гай! Колись же був і сад,
але пропав, як експонат
дитячих днів моїх веселих,
які розбіглися по селах,
і погубилися сліди
серед густої лободи...

А ти, дружок, здоров ходи,
як твої прадіди-діди!

6. В ДИТИНСТВІ ВСЕ БУЛО СОЛОДШЕ

Піду і я собі неспішно
по нашій вулиці розкішній,
бо там, казали, вже асфальт,
і цегляних надбали пальт
нові хати. Пройшла пора
того саманного хутра.
Зайти вже час мені до друга,
бо як згадаю, душить туга.
Одвіку доля в нас така:
бідак іде до бідака,
а сирота до сироти,
зберуться разом — як брати.
Сходжу і я до друга-брата,
зайду хоч подумки до хати,
яка на нашому кутку
аж потопала у садку.

Каплун Володя котре літо
вже зустрічає інвалідом.
А жвавий був, а був добряк!
А з добряками часто так
вчиняє доля-лиходійка:
загнала в шахту парубійка,
як звіра в пастку — і гаплик!
Вже відходився чоловік:
не ноги носять, а коляска,

не допомогла шахтарська каска,
коли ламався і граніт
(людина все-таки не кріт).

А ми із ним в часи колишні
було облазимо всі вишні,
ніде смачніших я не їв,
здасться, як у Каплунів,
що соковиті, що... Коротше,
в дитинстві все було солодше.
І їхній сад був, наче ліс,
а наш тоді ще не підріс
при нашій хаті, хаті новій.
Чи не тому такі чудові
були ті вишні Каплунові?

Як диво дивне, ніби сон,
у них я слухав патефон,
бо у щасливі ті годочки
в нас не було й радіоточки
і не освітлював ще хат
післявоєнний кіловат.
Хвала, хвала тобі й понині,
шахтарська лампо на бензині!
З тобою стільки добрих справ
наш гурт хлопчачий не проспав.
Хіба без неї вечорами
здолали б ми шкільні програми?
Серед густих вишневих крон
чи спорудили б справжній схрон?

Чи в тій землянці ми зладнали б
такі чудові самопали?
Пічурку навіть там звели,
не раз картопельку пекли,
а що з сусідського городу —
тим більшу мали насолоду.
Звичайно, красти — лютий гріх,
але, здається, не для всіх.
Хто не робив в дитинстві шкоди —
не знає присмаку свободи!

А скільки гумових чобіт
ми переклеїли як слід
удвох з Володею! Ще довго
в шахтарських ботах рід мій човгав.
Ідеш у них, мов тягнеш воза,
бо в нас грязюка вище носа,
а по коліна, то якраз,
завернеш в клуб, почувши вальс,
і сум бере, і сором ріже,
а тільки молодість сильніша.
Ах, юність, юність, бідний цвіт,
тебе п'янив весняний світ!
Розстебнеш комір сорочини
і просиш руку у дівчини,
і серце стукає твоє
на все залюднене фойє.
А що вона? Не тільки руку —
пішла б з тобою і на муку,
і в неї радість у задумі,

бо теж танцює в клятій гумі.
Які часи — таке взуття!
Сміялося саме життя:
*«Спасибі Сталіну-грузину,
що всіх одів нас у резину!»*
А ще в куфайку чи в бушлат
він одягнув усіх підряд, —
і чимчикуй хоч на парад!

Було б нам стать чоботарями,
мій друже! Не було б і драми.
Те підлатав, а те підбив,
чи справжні чоботи зробив...
Тепер не знав би ти коляски,
і я зазнав би в долі ласки,
не став би, може, віршомазом,
бо й тут обвал буває часом,
ти щось напишеш до пуття —
і переховуй все життя,
щоб не дізналось «пильне око».
Та дізнавалось. Мав мороку.
Де не поїдеш, скрізь тебе
трима на мушці КДБ,
і тільки що — бере за шкірку:
«Дивись! Ми знімем з тебе мірку!»

І тут у Мар'їнці тоді ще
якесь принюхувалось псище.
А що в нас нюхати було?
Пивничку? Школу? Ми ж — село.

Ну, правда, кілька літстудійців
товклись в газеті, наче вівці,
щоб до усіх червоних дат
встругнути вірш, немов плакат.
А Гламазда — старий редактор,
мов жартома, хвалив цей фактор:
«Щоб вам завжди було добро,
ви, хлопці, славте партбюро!»
Ні-ні, брешу! Були і люди!
Чи Корнієнка* я забуду?
А чи старого Талана**?
Яка це, друзі, давнина!
Таки бриніла тут струна,
хай не гучна і не кобзарська,
та українська і шахтарська!
Недаром нюхав тут сліди
той чорний тип — носій біди.

Хай перед образом дитинства
і наша совість буде чиста!
Я також, друзі, не святий.
Романтик був я, молодий.
Хоч батько мій помер в неволі,
ішов до правди я поволі,
топтався довго в комсомолі,
бо привалив нас, як обвал,
комуністичний ідеал.
Не так від світла, як від страху,
ми не дивились вище даху.
Та хоч би хтось шепнув мені:

«Не вір казенній тій брехні!»
Всі зацімлілі, як солдати,
яким наказано мовчати,
а хто сказати слово міг,
той власну голову беріг.
Отак-то правду ми ховали,
немов картоплю у підвали.

Душа стогнала, а перо
все зирк і зирк на партбюро,
чи не нахмурило там брови
якесь мурло тупоголове,
і нахимерив я віршів,
щоб з толку збить «товаришів».
Так звір сліди свої мережить,
коли за ним сильніший стежить.
Я думав: буду як іржа,
помщусь за батька без ножа,
і мстив як міг, признатись мушу,
але брехня з'їдала душу,
бо неможливо день при дні
молитись Богу й Сатані.
А що поробиш? Давнє рабство
завжди породжує лукавство.

І скільки люду без душі
повзе між нами, як вужі!
І я повзу. Де правду діти?
Повзу й клянусь вас, душоїди!
Ви нас покрили, наче тля.

Коли ж очиститься земля?
Коли розігнемо вже спину,
розвеселивши Україну?!

А ти, мій друже юних днів,
пробач мені, що я заскнів!
Ніяк це вічне «соб — цабе»
не дасть провідати тебе.
Ех, повернути б нам колишне
і знов посидіти на вишні!
Та подивляться на степи,
де в долину бредуть стовпи
де мріють ниви жовтотілі,
та смакувати переспілі
аж чорні ягоди, як мед.
Веселий був би в нас бенкет!

*Корнієнко Володимир – місцевий журналіст.

**Талан Григорій – сільський вчитель, поет.

7. ВУЛИЧНЕ КІНО

А ти де зараз, лікар Владик?
Розумні дав би ти поради,
бо із здоров'ям щось не те,
для тебе діло це святе.
Пройшов ти довгі інститути,
допоки вибився у люди.
Малим без матері ти ріс,
а батько значивсь «боротьбист»*,
або — бухгалтер Герастовський,
кругленький, як горіх волоський,
спокійний, тихий, як вода —
його ламала вже біда.
І ти в дворі біля криниці
самотньо жив як у в'язниці,
дивився тільки у вікно
веселе вуличне кіно.

А наша вулиця ізрання
уже влаштовує змагання
і копошиться аж до ночі:
рубає, стукає, волоче,
співає, плямкає, сопе,
копає, ріже і довбе,
несе в руках і за плечима,
сміється ротом і очима,
гуде, свистить на цілий край,
а то реве, немов бугай.

І де у неї брались сили?
Немов чорти її носили!
То м'яч ганяє, то гарбуз,
вчиняє справжній землетрус,
то грає в скраклі, то у свинки,
щоб не було в житті заминки,
чи ріже в «дурня», чи в «буру»,
або в «очко» — злодійську гру,
стріляє з лука, із рогатки,
вужем повзе з чужої грядки,
ганя курей чи голубів,
аж пір'я сиплеться з чубів,
аж горло хрипне у бабів.

До ночі вулиця гасала,
немов багацько їла сала,
то майструвала самокат
чи самопал як на парад,
то йшла по здобич у посадку
і колоски несла спочатку,
а там і дині, й кавунці,
і білозубі качанці,
усякий овоч та насіння,
чинила всі гріхопадіння,
купалась теж до посиніння
у обмілілому ставку
та вигрівалась на піску,
і аж тоді сушила весла,
як чорна курка яйця несла
і плавав місяць, мов карась —

вона додому ледь плелась,
немов гуляка з перепою
або натомлений в забої
немолодий уже шахтар,
і часом їй світив ліхтар
зручний такий, під самим оком.
Ходив, ходив і я тим боком
і засинав, хоч бий з гармат,
а під бочком тулився брат.

А під землею десь під нами
ходила в шахті наша мама
і бурки бухали в землі,
аж посуд дзенькав на столі.
Під ті підземні канонади
у вікна билась бідна мати,
прийшовши з праці уночі,
а ми спимо, як паничі,
у сні ганяючи м'ячі.
А завтра знову все спочатку,
ну, може, в іншому порядку.
Куток наш, бачимо, не чах,
а жив і цвів, і навіть пах,
як життєрадісний реп'ях!

А ти нас, Владика, обходив,
за хвіртку рідко так виходив,
провів ти стільки свят-годин
як не зі мною, то один.
Чи ти вродився домосідом,

чи дещо батько твій повідав,
як за Уралом він обідав,
а по сибірах пив чаї
(і мій відвідав ті краї
і полюбив, як люблять смерть,
навіки ліг у мерзлу твердь).

Проте не це нас поріднило,
а жінка лагідна і мила.
Звичайно, мачух так не звать,
твоя — то виняток, мабуть,
була вона спокійна й пишна,
землячка мамина — Пшенишна,
вона ж — порадиця й кума.
Обох, обох давно нема.

Було зберуться в нашій хаті
і, чую, вже летіти раді
у неблизький Подільський край,
де довелось покинуть рай
або точніш — колгоспне пекло.
Воно і тут було не тепло,
бо скрізь той рідний ССРСР,
де і живеш, а наче вмер.
Та й заспівають молодиці
рідноголосо, як сестриці,
тоненько — мама, а кума...
Давно, давно обох нема,
пішли кудись погомоніти,
де їх уже не чують діти,

де сліз нема, а рай без меж.
Могили їхні рядом теж.
Ти і за мене при нагоді
вклонися низько їм, Володю!

*Боротьбисти – члени партії, що діяла на Україні в 1918 – 1920-х роках.

8. ОХ, ЯКА ЦЯ ВДОВА БІДОВА!

А я хоч подумки верну
у незабутню давнину
на приазовські крутосхили,
де терикони — як могили,
де кличе все мене здаля,
як хустка, траурна рілля.
Там рідна мати в домовині
покоїть думи удовині
і сина гріє біля себе,
мойого брата. Синє небо
над ними тихо шепотить:
«Блажен, хто спить, хто вічно спить...»

О, де ти взявся, рік проклятий
сорок дев'ятий?!
Останні сили молоді
палила мама у труді
на вахтах каторжних у шахті.
Яку Господь послав нам матір!
Всю силу, все своє життя
нам віддала без каяття!
О, мамо, мамо, наша доле,
яке страшне пройшла ти поле!
І за чиї, скажи, гріхи?
Чого хотіли вороги?
Росла ти змалечку без неньки,
була і гарна, і ловкенька,

а вже співала, як пташа,
аж виливалася душа.
Ти й на коні, бувало, мчала
і батька в полі виручала,
в'язала, граючи, снопи,
а як косила, то лоби
у хлопців поруч аж диміли,
хоч і вони косити вміли,
і полотно таке, як сніг,
не кожний теж зіткати міг.

Та все це — іграшки, цукерки,
бо ждуть тебе ще шахтні смерки
і ждуть там каторжні літа —
залізне поле, як плита,
і вагонетки теж залізні,
і небеса підземні грізні.
Усе це буде. Та раніш
комуна в груди всадить ніж.
Немов рабиню-полонянку,
впрягли тебе в колгоспну лямку
і все до нитки відняли
підпилі сталінські орли,
зняли із тебе й кожушину
серед села у хуртовину,
бо не пішов твій батько в рай
колгоспний їсти коровай —
і рідна хато, прощавай!

Така вже в тебе доля люта,

що десятьох звела б отрута,
ти ж, мамо, випила одна!
Весь вік — то голод, то війна
і вічний страх, як сатана.
І як змогла ти пережити?
Якби ж сама, а діти, діти!
У шахту, в пекло йшла за них,
за нас малих.
Таки у пекло. У жандарма
під нагаями ти недарма
піти із хати поклялась
(її дала нам шахтна власть).
Не німчура був кат поросний,
а наш тутешній — Безотосний,
втік потім з німцями в обозі.
А ми — у смерті на порозі.
Піди знайди собі куток
з такою купою діток!
А разом з нами ще й корова,
достатку нашого основа,
хоч хто при кому жив тоді,
я не скажу по прямоті,
напевно, всі ми — при корівці,
її таки не з'їли німці,
бо нам би також був капут,
не врятував би теплий кут
і навіть сталінський салют.

Прийшли «червоні», як лавина —
знов повторяється картина,

знов наша доля уві млі,
нема нам місця на землі,
неначе тут ми пасажири,
з нової нас женуть квартири,
бо ми її не заслужили,
бо ми,напевно, вороги —
за батька маємо гріхи.

А він від каторги чи кулі
вже так заснув у Барнаулі,
як вже не спатиме ніде,
хоч ми не відали про те.
І хто що знав? *«Враги народа»*
безслідно канули у воду.
Який він «враг»? Селюк-шахтар,
чий батько мав на трьох гектар,
точніше, два — аж на шістьох,
на всю сім'ю. А тут — торох! —
прийшов колгосп і, як горох,
весь рід розкидав по городу
отак — від Заходу до Сходу.
Без книг ми взнали про Кавказ,
про Дніпрогес і про Донбас.

Чи так було угодно Богу
наш рід послати на Голгофу?
Ні, вся голодна Україна
тоді упала на коліна!
Міцні були більшовики.
Але були й Кармелюки!

(Поділля все — як вибухівка),
їх знав Проскурів*, Шепетівка,
чекала їх не турпутівка...
Аж на Алтай, на річку Об
ніс батько хрест, насправді гроб.
Ось вам і «враг»! Шахтар-селюк
хотів, бач, правди — і каюк!

О, скільки, скільки українців
у всіх колінах і колінцях
скишив на пил, на сірий порох
і цей, і той, і той ще ворог!
Це вже не мій сімейний біль,
народ весь — *лагерная пыль*.
Коли вже встанемо грудьми?!
Коли вже станемо людьми?!
Невже із гордого народу
зробили вже гнилу колоду?

І нам гукала смерть: «Ходім!
Для чого хата? В мене — дім!»
О, де ти взявся, рік проклятий
сорок дев'ятий?!
З останніх сил, як ранній птах,
що подолав весняний шлях,
старалась наша мудра мати
якесь хатьо собі зладнати.

Тобі я дякую, Бардич!
і вам, і вам, Трохим Ілліч!

І вам, шахтарки — рідні вдови,
за працю годну лиш волові,
за ту вдовину толоку,
ой, не єдину на віку!

Як зараз бачу край дороги
велику яму. Голі ноги
все місять, наче йдуть у тан,
солону й глину на саман.
Хрустить солома, по коліна
втягає ноги жовта глина,
і з неба сонячний стіжок
полову сипле на жінок,
і терикон навис, як хмара,
пахтить вугільним перегаром,
і все гуркоче порожняк,
мов награє жінкам гопак.
Голодні місять, а веселі,
щоб не було журби в оселі.
Водили в ямі і коня —
ледь не сконав він за півдня,
узявся піною жеребчик,
як молоком облитий глечик.
Трохим Ілліч сміявсь: «Ха-ха!
Привів, баби, вам жениха!
Ну ви і скорі молодиці,
вже закасали всі спідниці!»
Жінки спалахують, як мак:
«При дітях змовчав би, дивак!»
А кінь ледь топав під киями:

не бачив ще такої ями.
Простяг би ноги навіть біс,
якби зробив один заміс.

А ще в станок натоптуй тісто,
щоб піт котився, як намисто,
та розклади на пустирі —
хай пропечеться на жарі,
та вбережи, допоки сохне,
а то вся справа тільки охне,
як забреде зненацька скот
чи зовсім п'яний ідіот,
хай стороною пройде злива,
як терикон димучий, сива —
тоді вже матимеш саман
гладенький, рівний, як бухан.

І тисяч зо три цих буханок
хатині піде на сніданок,
а на обід дістань їй дранок,
дверей та вікон штук по три,
і разом дах напнуть майстри,
і все те виклянчи, збери,
зладнай, помаж, причепури,
а знайдеш дошку на підлогу —
є і вечеря, слава Богу!
Зітхне полегшено вдова —
стоїть хатиночка нова!

«Ось і скінчена робота,

їсти й пити нам охота,
і до пісні хилить нас.
Гей, хазяйко, де твій квас?!
А ще краще став горілку,
робітничу буряківку,
не якісь ми слабаки,
щоб сьорбати коньяки!
Тут зібралися не пані
їсти щуку у сметані,
і не пещені пани —
порося нам не тягни,
не начальники-придурки —
нам не треба гуски й курки,
наші втомлені мозолі
просять хліба, дрібку солі
та борщу неси баняк —
йшли не жерти на дурняк.
А пригостиш помідором —
обспіваєм хату хором!
Обспіваєм кожний кут,
щоб добро водилось тут!
Тільки в тебе, господине,
на столі вечеря стигне.
Чом не п'єш і не їси,
наче сита від сльози?»

«Може, ти, господине, не рада,
що низька твоя глиняна хата?
Може, думи твої невеселі,
що голісінькі стіни в оселі?»

Тільки є у ній стіл і два ліжка,
та худенькі синочки, і кішка,
тільки груба, що скиглить несито,
та у сінях відро і корито.
Не журися, що ти небагата,
ще у тебе є доля щербата,
ще у хаті почепиш ікону
і портрети у рамці з картону
та обвішаєш їх рушниками,
що колись вишивала ночами,
ще посадиш садок біля хати,
буде квочка в сараї квоктати,
погрібець собі вириєш згодом,
ну, а він вже подружить з городом,
усього там насієш, насадиш —
мов княгиня в палатах засядеш.
Піде світом гуляти розмова:
— Ох, яка ця вдова бідова!

«Висихай, саман,
при дорозі,
сохну я сама
у тривозі!
Виростай, мій дім,
височенько,
виглядай мого
козаченька!
Ой, нема, нема,
вже й не буде,
з-під землі повік

не прибуде!
Нащо нам було
заручатись,
як на два світи
розлучатись?
Ой, пішла б за ним,
тільки ж діти...
Виростай, мій дім,
щоб зігріти!
Хто ж зігріє їх,
як не мати?
Буду вже повік
вдовувати».

О, наречені, наречені,
навіки з лихом заручені,
худі, мов зняті із хреста,
вже вас взяла земля свята!
Вона і стала нам святою,
бо освятили ви собою.
Хай ваші душі у раю,
почувши розповідь мою,
зітхнуть легенько: «Хлопчик був —
а, бачте, сестри, не забув!
Він, може, по Господній волі
не забуває наші болі.
Ти, синку, все як є пиши,
частіше кайся, не гріши!
І наш Господь тобі допоможе
прийти до нас у царство Боже.

Хто в нього вірить, знайде тут
і вічний спокій, і приют.
А нам тут добре. Руки й ноги
вже не болять. Нема тривоги.
Не ждуть нас діточки малі,
не просять їсти. На землі
ми їли мало, серед неба
нам і того тепер не треба,
бо тільки духом живемо
і забуваємо ярмо.
І мама тут твоя щаслива,
у неї душечка красива,
в неволі вистраждала рай.
Ти, синку, теж страждай, страждай!
Не вір тим ситим і пихатим...
Та йди вже, йди в новеньку хату!»
— В яку, в яку? — я не збагну,
отак задумався, ну й ну!

Якраз ввійшли ми в нову хату...
І хату викопали брату
весни тієї у степу.
Лежав голодний і в гробу
студент і гордість — наш Володя.
По березневій злій погоді
додому із Донецька йшов
поїсти в матері. «Агов!» —
на півдороги смерть зустріла
в личині п'яної горили —
і крижана її рука

не пожаліла юнака.
Він зник. Привезли біле тіло.
Тоді піввулиці зомліло.
Його скривавлене кашне
і досі гріє ще мене,
рукою братньою пригорне,
коли болить, буває, горло.
А ще його блага пальто
носив я довго, як ніхто,
уже в свої студентські злидні...

Ми незнищимі, браття рідні!
Хоч вибивали до ноги
наш рід іклисті вороги —
чекісти, п'яні комнезами**,
хоч засівали землю нами
від Бугу аж до Колими,
та ми пробилися грудьми,
як зерно, в ґрунті України
і разом з нею із руїни
ми ще піднімемось людьми!
Хоч діти наші, як не ми!

...В чужих позичених чоботях
я проводжав свого Володю:
у березневу каламуть
пішов мій князь в останню путь.
Оркестр студентський (теж голодні)
грав над труною, мов сьогодні.
І мов сьогодні, Пигида —

сусідка вже немолода,
коли усі пішли ховати,
зайшла в безлюдну нашу хату
забрати лахи. Не з нужди,
бо в неї хліб водивсь завжди,
а добру маючи нагоду.
Я з болем згадую цю шкоду...

Ось що зробили ви з народу,
вожді кремлівські! Наче скот,
в багно загнали ви народ
і, сміючись, назвали раєм
оце болотисько безкрає
комуністичне. Ти побач
діла всі їхні і заплач,
заплач, заплач із нами, Боже!
Та тільки плач не допоможе,
а кара, кара з висоти!
Скарай їх, Боже, і прости!
Ці люди впали у безодню,
в бездонну прірву-преісподню,
щоб ми помітили її
і сторонились, як змії.

Прости й мені, Владико грізний,
бо я збагнув усе так пізно
і жив так довго компромісно!
Уже мій вік іде на схил,
до рідних хилиться могил,
де я не був вже стільки років.

Земля вам пухом! Мир і спокій
хоч тут вам, рідні! Ждіть мене.
Ніхто, ніхто не обмине
це вічне поле вороне!

*Проскурів – колишня назва міста Хмельницького.

**Комнезам – комітет незаможних селян, опора комуністів на селі.

9. СКАЗАННЯ ПРО СՆІГОВУ ЛЮДИНУ

В осінню пагубну годину,
засумувавши за дітьми,
у рідний край, на Україну
тікав сміливець з Колими.
Позаду — табірні бараки
і в'язнів лица неживі,
позаду гналися собаки
і охоронці-вартові.

І день, і два, і три — погоня,
і день, і два, і три — тайга,
уже втікач — мов на долоні,
але завіяла пурга.
Не скоро віхола опала,
вляглися гори снігові...
Ніхто не знає, де пропали
втікач, собаки й вартові.

Вляглася буря й над народом,
війна затихла світова.
А чутка йде, що світом бродить
якась людина снігова.
Ніхто в лице її не бачив —
що за проява, що за звір? —
вона слідами тільки значить
то Гімалаї, то Памір.

Усе звертає в бік Європи,
верта туди, де сипле сніг.
І велетенські босі стопи
дивують жителів гірських...

Я знаю, хто це. І сенсацій
не ждять, дослідники-уми!
Це батько мій з гіркої праці
іде додому з Колими.
Іде із пухлими ногами,
обмерзлий весь, увесь як лід,
іде він, гнаний злими псами,
і вартові бредуть услід.
І вже тепла він уникає,
бо вічний холод у крові,
з весною знову повертає
назад у гори снігові.
Петляє нетрями й не знає,
що скаже вдома він вдові,
що сина в нього вже немає,
а двійко менших ледь живі,
що донька вийшла за каліку,
що влада з хати нас жене.
Ітиме батько мій довіку
і в снах гукатиме мене.

Дарма з мертвотних канцелярій
про нього мертві шлють слова —
додому йде для помсти й карі
жива людина снігова!

10. І ЗАРАЗ РІДНИЙ, ЯК НІКОЛИ

Був ще один у мене друг
близький мені, як зір і слух.
Це я про тебе, менший брате!
Була б не та без тебе хата,
і чорний хліб, і перша книжка,
і те одне хлопчаче ліжко.
І як би ми могли зрости,
без тебе — я, без мене — ти?!

Серед якої, брате, скрути
ми вибивалися у люди!
Був час не наш. І як же ми
перебули усі громи?
І чом без всякої принуки
ми так тяглися до науки?
Хоч нам не бачити б наук
без материнських добрих рук!

Наш путь стеливсь не до Артеків.
Ти скуштував і шахтних штреків
і довго їв студентський суп...
Твій кучерявий русий чуб
тоді подобався дівчатам.
(Не можу просто промовчати!)
Росли ми, брате, не без свят.
І бідній юності віват!

А ти пригадуєш корову?
Про неї вів я вже розмову.
Жила вона — жили і ми,
крутились якось між людьми,
та довелось крізь плач продати,
бо треба хату будувати.
Тепер хібащо від бика
ми нап'ємося молока.

Привіт, привіт, тобі руденька!
Дивилась ніжно ти, як ненька,
коли я ніс жмуток трави.
Ніяк не йде із голови,
як ти давала неохоче
вдягати налігач проти ночі
мені, маленькій поторочі.
А біля двору ні хлівця,
ані якогось парканця,
і ми в ту зиму розпрокляту
взяли тебе до себе в хату,
в чужу сільрадівську палату.
Та наказали нам всерйоз
всім вибиратись на мороз.
Як жаль було нам продавати
тебе, молочна наша мати!
Хай райське небо голубе
і луг небесний ждуть тебе,
де ні мухви, ні огорожі,
де пастушки такі схожі
на нас братів — в одних трусах

і в лопухових картузах —
пасуть тебе на небесах!

А що? І справді високості
брат досягнув, гризучи кості,
точніш, граніт нових наук.
І учорашній шахтарчук,
що відкидав вугілля в лаві
і мозолі носив криваві,
таким ученим мужем став!
Він для отих підземних лав
машини мудрі став творити,
що знають все, як ерудити.

Я далі мав би говорити
про електронні чудеса:
в науки є своя краса,
тепер комп'ютерні мережі
долають всі кордони й межі,
прогресу вітер звідти дме.
Однак я тут — ні бе ні ме,
нужда хіба що підіжме.

Я краще, друзі, вам признаюсь,
що і тепер, бува, караюсь,
коли навідує мене
дитинство наше розбитне:
чинив, бувало, я сваволю
і кривдив меншенького Колю.
А він же знав мої стежки

і знав усі мої грішки,
і ображався до сльози,
йдучи скучати в гарбузи,
бо я не брав його в походи
десь на баштан чи на городи,
де спіють дині і горох
(то я беріг його, чи Бог?),
щоб не всадили часом Колі
у заднє місце мірку солі —
таке траплялося у полі...

Зате удвох по колоски
літали полем навпрошки
ми з братом — щиглики худенькі.
А на лану, ой рідна ненько! —
уже півселища цвіло,
кого там тільки не було!
Ішли внучата із бабами,
перепоясані торбами,
ішли дівчата й молодиці,
і дідугани піснолиці —
усім хотілось паляниці,
коржа чи навіть пиріжка —
і сіно їв би із стіжка!
Але найбільше дітвори,
бо у жнива нам не до гри,
в одних трусах, а хто і в майці,
у тубетейках, мов китайці,
і всі, звичайно, босоніж,
та із торбинами усі ж.

(О, ці торбини, ці торбини
в щасливі сталінські години!)

А перед нами на стерні
гуде комбайн у далині,
а скільки тих копиць соломи —
мов сяє місто невідоме,
пливе й не тоне в молоці!
У безбережній тій ріці
пливуть безтарки в два кінці,
і шлях з залізними стовпами,
і степ із скіфськими бабами,
і ми, заляклі із торбами,
неначе... Ні! Ми — не старці,
ми — піонери і борці
за щастя всіх людей у світі,
і нам усі шляхи відкриті,
і ми найближчі до зірок,
і нам до щастя тільки крок,
ось трохи ще поголодуєм,
ось переможемо буржуїв...

Та ми стовбичим на стерні,
мов скіфські ідоли сумні:
чи нам об'їждчик дозвіл дасть
іти збирати. Сильна власть!
Не допотопний пан-поміщик,
а цар чортів усіх — об'їждчик.
Ач, як гасає на коні —
обоє чорні і страшні —

аж та нагайка-батожиче
вужем звивається і свище!
Півдня ждемо: чи дасть, чи ні
попастись людям на стерні.
І ось, як гуси ті, поволі
ми вже схиляємося в полі,
і сонце гладить спини голі,
і пахнуть в полі буханці,
пливуть вареники, млинці,
і піт спадає чи сльозинка
у наїжачену торбинку.

Як підросли ми, Марсючки,
трусили в полі копички,
коли людей уже немає
і чорт-об'їждчик десь дрімає.
З усіх робіт найкраща ця!
Гукнеш у гості вітерця,
постелиш майку під копичку
і скоро матимеш пшеничку.
Бери полову, вій і вій —
нехай летить за роєм рій!
І по зернинці, по зернинці
уже, дивись, в твоїй торбинці
було, було... Як сто шулік,
чорт налітав. Ні плач, ні крик
не допоможуть — тільки ноги,
а ні — молись пошвидше Богу!
Чи бачив Хто із-за хмарин
діла колгоспні, знає Він.

Молодший брате мій Миколо,
ти зараз рідний, як ніколи!
Хоч потріпав нас добре світ,
і я вже дід, і ти вже дід,
та в наших душах хай не в'яне
дитинство наше картопляне!
Воно, як нерв, єднає нас,
щоб рід у світі не погас.
Вже наша черга рід єднати,
як вчили нас сестра і мати.
Одну зламали вже літа,
а друга сива і свята,
мов на іконі біля Бога,
така стоїть сумна і строга,
стоїть в очах моїх щораз,
коли пригадую Донбас.

11. СЕСТРИ ТАКОЇ НЕ ЗНАЙТИ

Привіт тобі, сестричко наша!
Була ти в матері найстарша,
і нам, як мати, ти була,
за руку менших нас вела,
ділила з нами страх і голод...
(Бодай пропав той «серп і молот»!
Ще й досі, досі він не зник,
все плодить злиднів і калік).
Пробач, Надійко, я у гніві
клянучи часи всі нещасливі!
З нещастям знатися тобі,
мабуть, записано в судьбі.

Віками нас, як грязь, місили,
та в українок стільки сили
і стільки гордої краси —
попробуй всіх переміси!
Ішли до праці, до науки,
хоч закривали сонце круки,
цвіли як вишні у саду,
перемагаючи біду.

Ні, не знайти у світі жінки,
яка миліша українки!
Сестри такої не знайти,
як є у мене, сестро, ти!
За душу світлу і багату

ти гідна б кращу долю мати,
а дав Господь таку, як є.
О безталаннячко твоє!
Молися, сестро! Все мине,
радість нас не обмине.
Молись і нас в молитвах згадуй,
частіш відвідинами радуй!
Я теж приїду навесні,
якщо піддужаю, а ні —
то хоч вві сні колись прилину
погомоніти на хвилину,
або у віршах, як оце,
скажу привітливе слівце
і пригорну твої сивини,
моя порадице єдина,
та й будем згадувать роки,
як хвилі вічної ріки.

...Я знов у пору ту далеку
до тебе йду в бібліотеку —
в сільську хатину, повну книг.
Я тут і жив би серед них,
бо вже читати добре міг.
Чого хотів, те згодом сталося,
бо серед книг жилося і спалося,
а дім із книгами — мій храм.
Ось і не вір дитячим снам!

...Ти вийдеш десь. Довкола тиша,
а я полицями — як миша,

все роздивлюсь, перегорну
одну сторінку, ще одну
і зголоднілий тут засну.
Одна книжчина — як подушка,
а друга шепче все на вушко:
*«Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть...»*
(І тато мій з тюрми додому
іде назустріч вітру злому).
«Сім'я вечеря коло хати...»
(І з шахти йде щаслива мати,
і коло неї ми, малі,
і хліба повно на столі,
а за столом — і дід з Кавказу,
і дід з Поділля. Всі ми разом!)
*«Вечірня зірочка встає,
Дочка вечерять подає...»*

Прокинусь – справді світить зірка! –
моя сестра гуде, як бджілка,
знов крадькома щось принесе
мені поїсти. Ось і все...
Вже, сестро, час мені додому,
там скучно братику одному,
бо мама в шахті цілі дні,
а він, голенький, на вікні
мене зі школи виглядає,
а сніг дорогу замітає,
і все летять, летять рої,
як білі спогади мої.

12. СТРАШНА КРАСА

У трудовому передмісті
бродили ми, як дріжджі в тісті.
Які з нас будуть пироги,
ми знати, ясно, не могли.
Хіба без доброї начинки,
без маку, сиру чи печінки
щось путнє вийде? А млинці?!
А золотисті буханці?
А чим погані вергуни?
Годиться все — ми не пани!

Та з давнини воно ведеться,
що стати паном кожний пнеться,
бо ми, наївшись ковбаси,
десерту хочемо — краси,
і благоденства, і свободи,
краса — ворота насолоди.
А хто подав нам заповіт,
що красота врятує світ,
я не пригадую — і марно,
бо мудро сказано і гарно.
Ми всі врятовані були,
не помічаючи коли,
чи цвітом вишні, чи грозою,
а чи щасливою сльозою,
і ясен місяць (так було)

перемагати може зло,
була б на те Всевишня воля.

Одного разу я і Коля,
мій брат молодший, восени
пішли у степ по кавуни,
хоча в нас вересень — не осінь:
ще горобці роїлись в просі,
і клен в посадці зеленів,
і плеса зораних ланів
ще не взяли озиминою.
Уперше брат ішов зі мною
в далекий рейд. Іще за дня
я вів його не навмання
на той баштан, що, як ведеться,
охоронявся мов фортеця
і був аж на краю землі,
як уявляли ми малі,
хоч у свої тринадцять років
я знав життя вже з різних боків.

Неначе лиси молоді,
ми все петляли у путі
крізь нетрі соняхів, посадок
і, перепливши на остаток
ще кукурудзи океан,
ми враз побачили баштан
на косогорі. Через балку
до нього вже докинеш палку.
Так виникають дивні сни:

рябенькі кури-кавуни
пасуться мирно на узгір'ї,
і сонце в золотому пір'ї
до них сідає. Довгу тінь
відкинув сторожів курінь,
і вже об'їждчик Куцокінь
удвох з конем ще довшу тінь
тягли із поля, слава Богу!
Зате навіював тривогу
дід Блим з рушницею. Як пень,
він тут стовбичить цілий день,
а біля нього внук-школярник
під куренем щось куховарить,
і дим звивається в'юном.
І день червоним кавуном
за горб поволеньки заходить,
цвіркун мелодію заводить,
а жайвориний тихне свист,
на кукурудзі жовтий лист
ні ворухнеться, ні шелесне,
і раптом видиво чудесне
гвалтує постріл: хитрий дід
лякає весь притихлий світ.

Та у фортеці на пригірку
ми з братом знайдемо десь дірку,
до скарбу знайдемо ключі,
хоч ти стріляй або кричи!
І, як звірки на полюванні,
ми повземо у смерки ранні,

і скоро перший колобок
до нас покотиться в мішок,
і диньки-репанки медв'яні
з'їмо ми тут же на баштані,
вони аж тануть на губах,
і ними степ увесь пропах,
а кавунці, хоч видом гарні,
прослухати треба як в лікарні —
легенько щиглем тук-тук-тук,
і вибирай приємний звук.

Та що це? Що? Нічний ліхтар
на нас наставив хтось із хмар.
Чи місяць? Ні, Видюще Око
у балку дивиться глибоку
на наші спини, на курінь,
що знов відкинув довгу тінь,
немов до нас направив руку.
Ми лежимо. Ніде ні звуку.
Світ є неначе і нема,
є день одразу і пільма,
ми з братом є і нас немає,
є щось Велике і Безкрає,
стоїть і дивиться униз.

Я щойно був, як хитрий лис,
та він із мене раптом слиз.
Я обдурив би діда Блима
І Куцоконя, разом з ними —
усіх людей, а небеса

не обдурю. Страшна краса
у бур'янах серед баштану
мене застала. Я не стану
їй опиратися, я встану
із пози гідної вужу,
безстрашно встану і скажу
тихенько братові малому:
Ну, все! Ходімо вже додому!
А як же дині-кавуни?
Ще не доспіли, бач, вони.
А що я більше міг сказати?
Нехай мені пробачить братик.

Ми піднялись. І вже ніколи
я не ходив з мішком у поле,
хоч досі ще в полях люблю
стерню топтати чи ріллю.
І хай там золото розвісять,
а я дивитимусь на Місяць,
на Шлях Чумацький і на Віз,
що із дитинства нас привіз
і все везе кудись за межі,
де бути нам іще належить,
де вічний рух і вічна смерть
сплелись в єдину круговерть,
де все конечно і безкрає,
де всі ми є і нас немає.
І хоч мені не осягти
усі віддалені світи,
та щасливішої людини

нема за мене в ці години.
Ось і не вірте, що краса
творює із нами чудеса!

13. В ЖИВОМУ ХРАМІ СЕРЕД НИВ

Чи є у мене кращі згадки,
як наші степові посадки?!
Маслини, клени і дубки
в полях темніють, як полки,
що в давнину ішли на Калку,
яка усім відома змалку,
і за козацької доби
походи бачили степи,
не раз братва буйноголова
шляхи стелила до Азова.

Мізерна начебто ріка,
та злою пам'яттю гірка.
Вона тут близько, за горбами,
що зеленіють шоломами.
Аж до азовських теплих хвиль
колись доплівсь монгольський хміль
і зла такого тут накоїв,
що ран і досі не загоїв
наш край, не бідний на героїв.
І вже в мої дитячі дні
гули тут смерчі вогняні
і фронтіві гриміли грози,
ішли запилені обози
повз темні вікна наших хат,
ішли з Європи і назад.

Мабуть, сам Бог помазав медом
наш край під сонячним наметом.
Усякий скіф, монгол чи гот
тут пасся сам і пас свій скот.
Чи не було тоді спекот?
Чи то міцніший був народ?
Для нас, коли панує спека
і сонце лле живицю з глека,
і мла тече за небокрай,
в степу посадка — справжній рай.
Ідеш і дякуєш природі
і цій рухливій прохолоді
в живому храмі серед нив,
де липень золото розлив,
і золоті потоки сонця
в усі щілини і віконця
течуть-течуть у зелен-храм,
І він аж світиться від плям,
і все твоє худеньке тіло
у ньому теж позолотіло
і вже не йшло — воно летіло.

Чим далі в степ на косогір,
тим ширший, ширший кругозір.
І за плечима в нас, як драма,
вже розгорнулась панорама,
постав донецький краєвид:
гряди подвійних пірамід,
поля бетону і металу,

клубок якогось карнавалу
опор, мостів, димучих труб,
копрів, будинків і халуп —
немов стоїть великий дуб,
вже не росте, вже геть іржавий,
та ще живий, не порохнявий,
лиш важко дише день у день...
Шкода, шкода його легень!

І зрозуміло, що для мене
стократ миліший степ зелений
і голубий над ним намет,
і мій Пегас-велосипед,
а ще Амур, мій собачище.
І хто мені тоді був ближче:
чи пес, чи поле, чи Пегас,
чи сам собі я? Всі ми враз!
Ставав я полем, поле — мною,
пливли в теплі, сповиті млою,
а згодом поряд і дівча
тулилось ніжно до плеча —
моя сусідка й наречена,
але ця тема нескінченна,
отож притиснемо стремена!

Як манить декого буфет,
манив мене велосипед.
Усі довколишні дороги
пройшли мої колеса-ноги:
до Курахівки по шосе,

бувало, дідько занесе,
і у михайлівських криницях
не раз доводилось напиться,
і олександрівський ставок,
де з жабенятами я мок,
а потім спину пік терпляче,
мене з Амуром часто бачив,
бо мій спортивний інтерес
завжди ділив зі мною пес.

Якщо десь є серед небес
рай для собак, то ти у ньому,
наш охоронець, ангел дому!
Була у тебе сіра шерсть,
та аж ніяк не вовча честь.
Так довго й вірно ти стеріг
і погріб наш, і наш поріг
вночі від злодія лихого.
Ти, як і я, любив дорогу
і прямо рвав залізний цеп,
коли, бувало, я у степ
без тебе їхати збирався,
та так, щоб ти не здогадався!
Що ж, і в собаки є душа,
якій свобода не чужа...
Та і свободі є межа,
бо вже вертають нас кінцівки
з велосипедної мандрівки.

Я починав було про храм

розповідати читачам
і повторяю без вагання:
посадка також — храм кохання.
Хто знає, скільки ніжних стріч
тут дарувала літня ніч?
І скільки щедрих обіцянок
тут говорилося для коханок,
щоб їх забути вже під ранок!
Не тільки танці та кіно
манили нас колись давно,
не все ж топтатись біля хати
всю ніч, як можна поблукати
полями в місячній імлі,
за руки взявшись, як малі,
чи обнімати теплі плечі,
чи ведучи безтямні речі,
рукою обвивати стан.
А перед вами, як екран,
сіяє місяць таємничий,
і шепітка посадка кличе,
ледь позолочена, як храм,
і вже вирішувати вам —
зайти чи ні під темні шати,
щоб почуття дозріле жати.
А я не буду заважати,
бо й сам колись був молодим
і шанувати звик інтим.

О жнивні ночі, жнивні ночі —
мої безсоння парубочі!

Перепелиний перегук,
тепло землі, і губ, і рук.
І на руках перед собою
ясне дівча несеш, як долю,
несеш полями. Водночас
земля в п'їтьмі несе і нас,
і Землю хтось несе світами
поміж небесними житами,
і Всесвіт Хтось кудись несе,
в Його обіймах мліє все.
І мліє мила серед жита,
моїми ласками сповита,
сповита шалом молодим,
коли зникає страх і стрим...
Та шанувати слід інтим, —
я знов подумав із зітханням,
бо захопився цим коханням.

Тепер, мабуть, пора б мені
вже забувати юні дні,
коли носив я по стерні
своє дівчатко — світ щасливий.
Чого такий я пам'ятливий?
Було в житті і зрад, і драм,
я на руках носив і дам,
і не один на серці шрам,
та в степовий зелений храм
(скажу на вухо тільки вам!)
я ще побіг би, як Адам,
якби русалка ждала там!

Свій чар тут був і восени
серед озер озимини.
У чорній зораній пустелі
стоїть наш храм без стін і стелі,
лиш світить ребрами. Стривай!
Ледь шепотить померклий рай,
і грак дріма на голій гілці,
і хтось неначе на сопілці
в терпкій маслині виграє.
Невже дрозди? Вони і є!
Теж вирушають у мандрівку.
А ти несеш, як милу дівку,
малокаліберну гвинтівку.
Усі поля, всі бур'яни
обійдеш, тільки звірини
вже менше стрінеш у районі,
аніж побачиш териконів.

Раз, правда, заєць по ріллі
кудись тікав на край землі,
а то у вибалку лисиця
чи то майне, чи то присниться,
чи перелітні журавлі
десь прокурличуть уві млі.
Аж у Свинячу зайдеш балку,
вже зброю несучи, як палку,
бо не поцілиш навіть галку.

Зате який щасливий труд!

Із поля тягнеш грязі пуд
на вже оспіваних чоботях,
і гуркотять кишки, як потяг,
і слідом пес біжить, мов тінь,
із наших бідних володінь.
Таки вернулися. Амінь!

Ні, тут і взимку є принади,
коли колючі снігопади
такі замети наметуть,
що до весни закрыта путь,
а від розкішної посадки
стирчать з-під снігу лиш рогатки,
та довге пасмо кучугур
біліє, мов китайський мур.
Сидиш удома, як пічкур,
аж поки призабуті лижі
у степ не виманять із хижі
з ружжом пошлятись навмання
одного сонячного дня.

З горба на горб легкі дві дошки
тебе несуть, лиш білі стьожки
та сині тіні, як волошки,
женуться слідом. Гарно як!
Лиш де-не-де сухий будяк
темніє в балці, як людина.
Бідненька нібито картина,
а скільки простору навкруг —
перехопило навіть дух!

Ані димка, ані оселі,
ніде нікого у пустелі,
серед заметів тільки ти,
один, без страху і мети.

І десь під скиртою в дозорі,
піддаючись легенькій зморі,
ти споглядати будеш зорі
і ждати лиса, що сюди
давно утоптує сліди,
щоб мишкувати. У соломі
шурхочуть миші, як у домі.
А ти вже клякнеш у кублі,
і зорі стали, як джмелі,
і степ гойдається в імлі.
Ох, не заснути б коло скирти,
бо це не з дівчиною флірти!
Аж місяць льодом захолов.
Ні, треба йти — хай гріє кров!
І вже хрустять по насту лижі
і колючками вітер ниже,
ні, прямо бритвою чикриже,
а ще й мороз — нехай їм грець!
А на узгір'ї вже Донецьк
горить, як сто небес, вогнями,
аж бліднуть зорі над полями,
аж оживають у душі
весняні теплі міражі.
І тільки вдома повна склянка
та ще натоплена лежанка,

та материнське співчуття
тебе повернуть до життя,
а то пропав би без пуття.

Ну, а весна така ревнива —
не підпускає нас до дива,
в полях таку розпустить грязь —
хто хоче жити, не залазь!
Лише струмки із косогору
біжать в лощину, наче дьору
дає шкочлива дітвора —
дзюркоче сміх аж до Дніпра.
Весела все-таки пора!

В ярах поблискують дзеркала
і зеленіє вже відтала
озимина. А це що? Цить!
Ручай чи жайворон дзвенить?
В шовкову вкутані блакить,
горби парують теплим боком,
і журавлі летять високо
над кістяками лісосмуг
і мандрівний тривожать дух.
Та я вже згадував халепу,
яка чекає серед степу,
де править марець-баламут:
тепер і танк не пройде тут.
Чи не відстрочити маршрут?

Хоч сам я зроду березневий

і маю норів повеневий:
то колоброджу, то киплю,
але тепліший час люблю.
І вас запрошую у травні
погостювати: дуже славні
тоді взеленені поля,
і степовий гайок здаля
синіє довгою рікою,
і сонце теплою рукою
голубить весь Донецький кряж.
Хіба миліший є пейзаж?!

Комусь, можливо, кримський пляж
миліший, іншому — Карпати...
Я теж люблю їх, що й казати,
за чистоту, за аромати,
однак простори степові
в моїй розчинені крові.
І сам я можу, правда, в згадках
пройтися будь-коли в посадках.

Ось і тепер хтозна відкіль
прийшов сюди за сотні миль,
бо нині став я одеситом,
черпаю вірші з моря ситом,
не стаючи від того ситим,
та несподівано Пегас
мене доставив у Донбас.
Однак подумати ще треба,
чи в мандрах цих була потреба

якраз тепер, коли в полях
груднева віхола гуля
і грає буря приазовська,
неначе вольниця махновська,
аж поки люте бісівство
мороз не спинить під Різдво.
Тоді б ото сюди попасти!
Хоч і тепер нам не пропасти!
І раз ми вже здолали путь,
до друзів треба завернуть.

14. КРУГОВОРТ

Літа, літа післявоєнні,
мов снігові баби студені,
ви нас, розхристаних сиріт,
як зерно, кинули у світ
на поле мерзле, не прогріте —
а може, з нас що-небудь вийде.
І ми крізь віхолу знегод
росли з народу у народ,
росли з побитого коріння,
росли з глибокого терпіння,
росли з голодної сльози
серед всесвітньої грози.

А що з такого вийти може,
знав тільки ти, великий Боже,
та був ти високо, а ми
були маленькими людьми,
серед землянок, териконів
не знали ми твоїх законів.
І хоч манив нас вільний дух,
мов козака зелений луг,
ми йшли на шахти, на будови,
лягали щебенем в основи
комуністичних пірамід,
щоб став комуною весь світ,
щоб нас помітив хоч здаля
червоний ідол із Кремля.

Ну і театр! Щасливі ролі —
але такі важкі гастролі!

Проїшли ми весь круговорот,
з народу вирости в народ,
вже власний маємо город —
оце б нам сіяти й орати!
Та все покрали торбохвати
і знов у найми кличуть нас
тягти сусідський тарантас.
Хвала тобі, сусіде-свате!
Навчив нас землю засівати
голодним трупом і кістьми...
А ще подякуємо ми,
якщо розійдемося людьми,
бо зволікання із розводом
всім обертається на шкоду.
І сам я мав таку пригоду,
коли тріщав мій перший шлюб,
точніше, нив як хворий зуб.
Ну й поносився я із флюсом,
як дехто зараз — із Союзом!

Ех, жаль деньочків молодих!
І жаль ровесників моїх!
Не всі вони вже сонце бачать,
не всі до пенсії ішачать,
а хто жує пенсійний шмат,
то теж не дуже сонцю рад.

Одних у гроб загнала чарка
(відома нам ця санітарка!),
тих з'їла шахта, тих — тюрма,
вже багатьох нема, нема,
пішли від нас ще молодими.
Хай будуть спогади не злими!

І Санжаревський не дожив
до переломних наших днів,
стомився жити Анатолій,
з яким я з'їв немало солі,
ходив у школу і в райком,
коли він був там вожаком,
і в Красногорівку, бувало,
ми погуляти завертали,
а ще студентами колись
в чужій квартирі ми товклись
валетом на одному ліжку
(нестатки заженуть і в діжку).
Дружили б ми і до сивин,
та час забив між нами клин.
Мій друг тягнувся до начальства,
а я схилявся до зухвальства,
і кожний з нас свого досяг:
я все блукав, як той варяг,
серед поетів і нетяг,
а обережний Анатолій
тримався лиш надійних колій.
Він був веселим товстуном
і, як ведеться, ласуном...

Хай спочиває мирним сном!

А я відзначу у поемі:

ми всі служили тій системі,
бо всі комуною жили,
під тінню *партії* цвіли,
немов під лавкою макуха.

А що?! І то була житуха!

Дивись начальству тільки в рот,
хихикай, наче ідіот,
покірно шию гни, мов скот —
тоді одержиш жмут соломи,
і жуй її хоч до оскоми.

Та жити краще можна скрізь:
найперше — в партію пролізь
(ми цю проходили науку),
і на чийсь обпершись руку,
хоч важить дещо й голова,
вилазь із спільного хліва.

І враз побачиш серед двору
гарбу велику, мов комору,
із назвою «КПРС»,
де є і сіно, і овес,
і різна дерть, і різні крупи,
усе, що проситься на зуби,
усе немислиме добро,
і де сидить Політбюро —
такі собі старі діди,
аж приросли до лав зади,
це — «совість, ум і честь епохи»,

сидять і мляво ловлять блохи.
На передку над усіма
стоїть Генсек біля керма,
і ворухне лишень бровою
над велелюдною юрбою —
усі готові вже до бою
за правду, волю, за народ,
за повний віз, за повний рот!

Впрягайся і ти в червону бричку
і зразу їстимеш травичку
чи бурякову добру гичку,
а як заслужиш, то з небес
тобі посиплеться овес,
і сир, і кури, і ковбаска,
горілка й мед. Хіба не казка?!
Усі шлункові чудеса!
І для душі там є краса:
гучні паради і бенкети,
космічно-ядерні ракети
і найсуворіші секрети,
і ордени, немов котлети,
театри, опери, балети,
повії, дачі, кабінети,
свої безсовісні газети,
свої кастровані поети,
усе партійне, все своє,
коротше — все, що треба, є!
І навіть більше! Хто полічить?
Тягти нам воза більше личить.

Тягни, тягни і всіх топчи —
до щастя матимеш ключі!

Та я не жив на повну губу
і радий був тарілці супу,
бо тягнуци ту бричку люблю
і ловлячи дорожніх ґав,
я тільки ззаду попихав,
коли з гори вже віз котився.
І як я весело дивився,
коли летів він під укіс
із чотирьох усіх коліс,
аж загудів довкола ліс!

Однак я вештався не даром
довкола воза тим базаром,
бо вибравсь, бачте, із хлівця,
із степового хутірця,
навчивсь тримати олівця
і став потроху віршувати.
Та, видно, мало була мати,
не приучивши з ранніх літ
до праці братися як слід,
а так не вийшло з мене пана
(хіба він виросте з Івана?),
а вийшло щось ні те, ні се.
Нехай і так! Приємлю все!
Зате і жадність не гризе,
не мучать слава чи безслав'я,
що заслужив, те і дістав я.

І за минулим не тужу,
жартую навіть, як пишу,
і зараз, бачите, братове,
про що веду свою розмову.

Ну, нащо згадувать тепер
уже покійний ССРСР
або червону ту гарбу?
Ще перевернуться в гробу!
Хіба над цим сміятись можна?
Година ще така тривожна.
Хоч і прожив я довгий вік,
та несерйозний чоловік!

Узявся б краще прославляти
героїв наших, славні дати,
як ляхів тиснув батько Хміль,
як до татарів не по сіль
ходив Сірко — володар степу,
згадав би гордого Мазепу,
що влип із Карлом у халепу,
як проклинали, мов баби,
його історики й попи,
слід оспівати і Петлюру,
як у добу для нас похмуру
він Україну захищав
від сарани, що Ленін слав
(ох, і червона сарана!
Ох, і скажений сатана!),
і не жаліючи паперу,

нам слід прославити Бандеру,
бо стільки ним страхали нас,
аж досі зляканий Донбас,
хоча таких борців у світі —
на пальцях можна полічити!
І вже мовчати нам ганьба,
як славно билася УПА*!
«Іду на смерть, а Україні
здобуду волю!» — чути й нині
повстанські клекоти орлині,
як дзвін шабель у Чигирині.

Чого б не взятися мені
когось прославити? Так ні —
розкритиковую сучасне,
немов таке воно злощасне!
Хіба не чую вільний дух?!
Хіба забув я славний Рух,
де не один є в мене друг?
І сам я був недавно в Русі,
що розливавсь, як повінь в лузі,
що заливав усі майдани,
із душ зриваючи кайдани,
і скандував аж до небес:
«Хай живе КП-СС
на Чорнобильській АЕС!
Ганьба катам! Героям слава!» —
аж влада падала трухлява.

Та не вдалось нам роздушить

усю червону гадь і гидь.
Рух увійшов у береги —
усе поблідло навкруги.
Прощай, години ясночоло!
І В'ячеслава Чорновола
вже поховали саме вчора.
Він боронив народ, як міг,
його ж ніхто не уберег.
А Рух обсипавсь, мов колосся,
і аж до гузна розколовся.
Тепер їх два у всій красі,
і кожний — на одній нозі,
і два вожді, мов карасі,
в болото кличуть нас. Мерсі!**!
Чого научать верховоди,
коли самі не дійдуть згоди?

А тут і третій вже карась
розвів таку словесну грязь —
аж у долоні плеще власть,
зате житуха в нього сита
біля державного корита.
Оце уми? Оце еліта?
Це зрада, зрада неприкрита!
Похоронили блазні Рух!
І на душі так важко, хух!

У політичнім авангарді
є, звісно, люди слави варті,
та я тепер цураюсь партій,

всіх їхніх лозунгів і хартій,
бо все пригадується *віз*,
що нас котив у комунізм.
А що із того, знаєм, вийшло —
стирчить в кюветі тільки дишло,
де вже куняє чорний грак,
мов попереджувальний знак.

Як від хронічної хвороби,
так від політики і злоби
(а ще під боком той Чорнобиль)
втекти схотілося мені,
щоб доживати в тишині.
Хай вибачає Київ стольний:
помандрував я в степ роздольний
над Чорним морем, що весь час
мені нагадує Донбас,
хоч там сивіє дим і газ,
а тут, бува, морські тумани
пливуть густіші від сметани,
а ще тут море і платани,
розкішні плавні і лимани,
одначе літня спека та ж
і той же мовний єралаш.
Тож на околиці Одеси
без товариства і без преси,
всі занедбавши інтереси
і рідко пишучи листи,
я думав затишок знайти.
Могти й хотіти — різні речі,

і хоч живу я по-чернечи,
та летаргії все ж нема
для неспокійного ума,
здоров'я теж таки чортма,
і українство тут дріма,
і дух чужинський, мов чума —
отож «ідилія» сама!

Оця самітницька житуха
взяла якось мене за вуха,
дала перо, дала папір
і загадала довгий твір.
На що і нащо (ось питання!)
іде снага моя остання?
Кому на рани сиплю сіль?
Кого схвилює скромний стиль?

Пожартувала з нами доля:
голодна воля — теж неволя,
і як цю волю не крути —
у неї присмак гіркоти.
Колись нас Бог карав гетьманами
тепер — вождями, отаманами
або партійними шаманами,
бо розвелось, як в сучки блох,
чотири партії — на трьох.
А демократії, а гвалту,
а скільки ситого азарту!
Ну чом не лицарі-борці?
Гостри пошвидше олівці

та вимальовуй на картину
парламентарну Україну,
як повернувшись із тюрми,
вона старцює між людьми.
А більшовицькі плутократи,
нові і давні казнокради
так присмокталися до влади,
так із народу смокчуть кров,
що він до волі охолов,
ще й ловлять дурнів на макуху:
«Спасибі Руху за розруху!»

Ну і часи! Чим вищий князь,
тим більший злодій він і мразь.
Нові вожді з обламків брички
зладнали кілька невеличких,
той взяв колеса, інший — дишло,
якась подоба воза вийшла.
Та головне — це візники,
рішучі наче різники.
Ось хоч би Петя Сталіненко!
Він — не метелик-одноденка,
а з роду крупних хижаків,
отих червоних вожаків,
що люблять спати з карабіном
і дуже пахнуть нафталіном,
як і учитель їхній — Маркс,
з яким розігрується фарс.
Карл Маркс навчив, звичайно, Петьку
нам видавати хрін за редьку,

та скільки корінь не гризи,
а шлунок просить ковбаси
тієї, що буржуазія
у себе наче жне і сіє.
Цей буржуазний ковбасизм,
немов боксер, звалив марксизм.
Пора прощатися з мерцем,
а не махати прапорцем!

Ніяк цього ще не второпа
і отаманша з Конотопа —
комуністична Пенелопа***,
котру вже знає вся Європа,
бо кидалась на Мовчана****,
неначе відьма навісна.
Та навіть п'яний старшина
не б'є лежачого солдата,
а тут поета-депутата
у нас в парламенті товчуть,
із ланцюга спустивши лють.

Ну, що поробиш? Темний спадок
у більшовицьких депутаток,
як і в Езопа Ілліча,
що із поета-сурмача
перетворивсь на дитинча
і все лепече про мутантів,
про українців-окупантів
на рідній не своїй землі,
про те, що Сталін на ослі

ось-ось появиться в Кремлі,
як той Христос в Єрусалимі,
а з ним апостоли любимі,
уся стара кривава рать —
святу Росію рятувать.
Коли ж Великдень той настане,
червонопрапорний Бояне?
Скажи ясніше — не мугич!
Недочувати став Бардич
і став скупий на могорич:
не вистачає вже харчів
для всіх червоних сурмачів.

Хіба старі партійні аси
у нас не вкрали всі припаси —
гірку копійку з ощадкаси?!
Чого ще треба?! їж ковбаси,
вминай ікру і ананаси,
доношуй брежнєвські лампаси,
та не точи хоч людям ляси!
А, бач, схотілось булави,
немов дитяткові халви!

А ще ось Міша Абрамович —
із Марксом також кровний родич.
Слизький і спритний, наче в'юн,
він нас повчає із трибун,
які потрібні нам закони,
які потрібні нам ікони,
а сам накрив уже мільйони

і до своїх нечистих рук
все прибирає, мов павук:
заводи, школи, магазини,
скупляє хліб весь до зернини,
до пня вирубує ліси,
купляє душі й голоси
і про права людини меле
в своїх газетах і на теле,
а українок, як полон,
жене в борделі за кордон.
А що йому? Він пан-барон!

І не один пузатий Міша
для нас свої закони пише.
В Верховній Раді всі кутки
обсіли ситі павуки
і тчуть, і тчуть свої мережі...
Вже там і наша незалежність,
як муха спіймана дзижчить,
народ же глипає й мовчить
в телевізійному гіпнозі,
лиш ловить чортиків на носі,
бо заважає п'яний чад
йому дивитись маскарад,
що здавна зветься «влада Рад».

Гай-гай! З лукавими вождями
не раз водили нас до ями
і укладали штабелями.
Ні! До нової булави

нової треба голови!
Коли вже діждемось Богдана,
нового славного гетьмана?!
Бо що не вигулькне гетьман —
спішить набити свій гаман,
за ним і вся його старшина
не бачить світу за грошима,
і весь кагал здійма аврал:
«Дайош первинний капітал!»

І так гребуть той капіталець,
що вже народ — як голий старець,
по всіх містах і там і тут
на смітниках гребеться люд,
зате пройдисвіти багаті,
розперезались в нашій хаті.
На руку їм розгардіяш
і цей парламентський шабаш,
де в купу збились, мов у лазні,
недавні сищики і в'язні,
народні речники і блазні,
чужі запроданці і власні,
де нашу волю, як товар,
уже вивозять на базар
неситі ще скоробагатьки,
які продати ладні й батька
і нишком змитись за кордон.
І що для них святий закон?
І що для них народні сльози?

Та вліз я, бачу, в нетрі прози!
Ви вже самі робіть прогнози.
Я в політичні ігри — пас,
у мене свій дороговказ,
для мене істина єдина —
це Україна, Україна!
А всі ті многі вороги,
що нас обсіли навкруги,
найперше — в нас самих, у нас,
і в нас самих — єдиний спас.
Де у суспільстві мудра згода —
за нього Бог і вся природа.
Непереможний той народ,
де і останній гріховод
іще з колиски — патріот!

*УПА – Українська Повстанська Армія.

**Мерсі (французьке) – дякую.

***Пенелопа – вірна дружина Одиссея.

****Мовчан Павло – поет, політик.

15. ЗА НАЙПРЕКРАСНІШИЙ ТРОФЕЙ

Коли все є — нам більше треба,
така вже, мабуть, примха неба,
щоб світом правила потреба.

І наймізерніше життя
миліше нам за небуття.

А ще як жити є для кого,
а ще як кличуть на підмогу
онуки й діти... Слава Богу,
він і мене не обділив,
подарувавши двох синів:
один змужнів уже, дорослий,
а другий — хлопчик малорослий
худеньким пагоном зроста,
мої повторює літа
і також тягнеться до книжки,
і мандрувати любить пішки.
Така вже доленька моя:
ростуть бешкетники, як я!

«Стривай! — чиюсь я чую мову. —
Ти знов на хлопців звів розмову
і строчиш, наче кулемет,
а про дівчат — хоча б куплет!»
І справді вийшла опечатка!
Куди ж поділися дівчатка?
Невже на нашому кутку
їх не було і в сповитку?!

Вже вибачайте ви, сусідки,
мого дитинства добрі свідки,
що не пустив ровесниць, вас,
у свій тісний хлопчачий клас!

Моє дитинство — мій початок —
пробігло справді без дівчаток,
я з ними зовсім не дружив,
мов у другому світі жив.
Спектакль один, та різні ролі:
я більше знався на футболі,
на самопалах, на книжках
і териконами пропах,
а щоб дівчата, щоб дівчата —
для мене справа ця десята!

Хоч, правда, десь у років п'ять
ходив я в гості, наче зять,
в сусідній двір до Свети Світко.
Але сумна це оповідка:
прибив, спалив маленьку квітку
досвітній пагубний мороз,
або точніш, туберкульоз.
І досі згадка, наче фото,
в мені сколихує скорботу
і перший промінь почуття,
що загадкове, як життя.

Я бачу балку з осокором,
над нею хату з чистим двором..

І я в квітучому саду
за руку дівчинку веду,
немов кульбабку золоту.
Війна ще котиться Донбасом,
вгорі гудуть мотори басом,
і вдалині ревуть громи.
А ми удвох. Щасливі ми.
Йдемо у яр між дерезою,
і небо пахло нам грозою,
все зеленіло, все цвіло,
а в балці било джерело,
над ним — і наші два сердечка,
і пташенята у гніздечку
теж у воді колись-колись...
І раптом білі крила — блись!
Біліше саду все збіліло,
на землю сонце ніби сіло —
і враз померкло, помарніло,
аж почорніло джерело,
як бите скло...

Ніколи я не перестану
любити Світкову Світлану —
легку пушинку, першу панну,
яка осяяла мені
дитинство в рідній стороні.
Її вже, мабуть, всі забули,
усі вже родичі поснули,
і зник уже над яром дім,
і осокара вдарив грім,

і ні могилки, ні горбочка,
лиш нитка світлого струмочка...
Чому, чому жорстокий світ
не дав Світлані довших літ?
Чом пожалів для неї світла,
аби трояндою розквітла,
зустріла щастя молоде,
дитя вродила золоте?
Він дав їй світло, та не те.
А може, там їй, світе, краще?
Життя кругом таке пропаще!
Кругом зміїлось стільки зла!
Душа не встояла мала,
не захотіла жити в пеклі,
де всі блукали ледве теплі...
І тільки в пам'яті дівча
мені сіяє, мов свіча.
З тим саявом я прийду й до Бога,
не полюблю вже так нікого.

Не той мудрець, хто довго жив,
а хто багато пережив.
І ми в літа свої дитячі
були всезнаючі і зрячі.
А нащо раннє те знання?!
Смерть косить, бачте, навмання
і найраніше кращих косить,
і навмання життя возносить
грубіші душі до вершин,
бо приміря на свій аршин.

Та мудрий, цілячись в десятку,
частіш розгадує загадку
і любить правду, а не грим,
не пише віршів задля рим,
для нього більше важить думка.
А форма що?! Порожня рюмка.

А нащо це я вам пишу,
філософічністю грішу?
Невже потрібно для сюжету?
Скажу. Немає тут секрету.
Я просто паузу зробив,
а нить розмови не згубив,
і повторю ще на остаток:
я хлопчаком цуравсь дівчаток.

Зате пізніш, в юнацькі дні
вже будуть снитися мені
і мрійна Віра, й горда Валя,
і три сестрички — Ліда, Галя
і... вже забув, ну, хоч убий!
І що це з пам'яттю? Старий!
Не так старий, як трохи давній
і грішний (каюсь, православні!).
Мені краянки наші славні
не тільки снились, а було,
що й цілуватись за село
ходив я з деким. Ну, та досить!
Бо знову вбік мене заносить,
бо знову, чую, хтось сказав:

«У тебе серце, як вокзал!»

І присуд дуже справедливий:
з таким я серцем — і щасливий!

Але не всім, відома річ,
яких красунь давав Бардич.
Таких струнких, таких стегнистих
і милооких, і речистих,
а ще і ямка на щоці,
а ще й колечко на руці,
або намисто, як на гріх,
помежи горбиків крутих —
ой, не кажіть! Дівчат таких,
дівчат із вогником в зіниці,
із голоском, як у синиці,
і чистих, як вода в криниці —
клянусь, ніде більш не було,
хоч обійди усе село,
яке вже схоже на містечко!
І недарма, як рій на гречку,
сюди летіли залюбки
нетерпеливі парубки.

До нас постійну мали візу
сусіди наші — хлопці з Низу*,
а інші з Центру калатали,
своїх дівчат їм, бачте, мало,
а там же танці і кіно
(смачне завжди чуже вино!),
і з Криволапа й Голубівки

у нас шукали хлопці дівки,
і з Олександрівки ішли
коханням вражені послі,
п'ять кілометрів — не дорога,
коли землі не чують ноги.

І заглядав на наш куток
рудничних жевжиків гурток,
щоб вечорком дівчат полапать
та язиком блатним поляпать.
Дівчата що? Хі-хі! Ха-ха!
Де спів і сміх — нема гріха.
Та наші хлопці — не розтяпи,
лунав, як дзвін, сигнал: «Кацапи!»
(Не ображаються нехай
Ворстрой, Дев'ятка чи Шанхай,
бо як було, я так і мовлю,
і зовсім, друзі, не злословлю.
Ми теж не в радості були,
коли нас кликали: «хохли».
Так-так, ми ще не обрусіли
і міцно в Мар'їнці засіли,
мов у фортеці. А рудничне
було для нас як заграничне.)

А вже Бардич почув сигнал
і на кутку зчинивсь аврал:
гукнули Крестика і Рака,
і Псіх прибіг, як злий собака,
і тут як тут Бардюк — вояка,

і Йоца — знаний забіяка,
і Мотя, дужий як чортяка,
і Бойків збіглась ціла пака,
і я крутився, як зівака,
і дехто ще з героїв був,
та їхні клички я забув.
Кого ждемо? Пора в атаку!
А зір на небі — наче маку,
і вийшов місяць на-гора
із-понад шахтного копра,
сади біліють, як сметана...
Та хто на них дивитись стане?
Всі наші славні парубки
вже міцно стисли кулаки
чи заборонену свинчатку,
бо, ясно, йдуть не на колядку,
бо кожний геть на все готов.
На що не підеш за любов?!
А я відстав чогось. Агов!

Прощайте, писані закони,
коли заграють в нас гормони!
Нам друг — не друг, і брат — не брат,
коли у наш полізе сад!
А як дійшло до колотнечі —
забава ця не для малечі,
бо треба мати дужі плечі,
і руки, й ноги, зуби й ніс —
ну, це вже в бійку я заліз!
А я ж не був її учасник:

жалів я слабших і нещасних,
то й пригальмую тут перо,
де хлопці б'ються за добро.

А те добро іде нічиє:
стоїть, насіннячко плює
і грає чорними очима —
куниця, ягідка, рибчина —
і білі крила за плечима.
Та це не значить, що легка
чекає здобич вояка!
Як часто гордий переможець
її привласнити не може,
а забирає третій хтось!
І не від нас так повелось.

Згадаймо лиш, як давні греки
здолали путь яку далеку,
яку затіяли війну
за ту Єлену чарівну,
що викрав в них чужак із Трої.
О, як боролися герої —
і Ахіллес, і Одіссей —
за найпрекрасніший трофей!
І так старались грецькі вої —
лиш пил оставили від Трої!
Стара історія, стара.
Свою нам рухати пора!

Так само хлопці-бардичани

красунь-сусідок виручали,
не поспитавши в них, чи слід.
А всім відомо з давніх літ:
найбільше шкодить нам сусід.
Частіш-таки чужі мисливці
знаходять в нас сліди куниці,
які ведуть до ближніх хат,
і забирають в нас дівчат.
Було, було юнацьких воєн
з тим окацaplеним Ворстроєм!
Та він, живучіший за Трою,
все зеленіє під горою,
не спопелили, бач, хохли,
як Трою еллінські орли.
Ми з ним усе ж були братами,
були вугільними кротами,
в одному вирости кублі,
в одній копалися землі,
нас розділяла тільки річка —
худа, замулена калічка.
А що дівчат він крав щораз —
їх вистачало і для нас,
і гарні всі як на показ!

Казала Настя — як удасться!
І сам я тут надибав щастя.
Так-так, у нас на Бардичі,
де нам не темно і вночі,
де хлібний вітер з поля віє,
де місяць взимку навіть гріє,

де шахти здалеку гудуть,
де палісадники цвітуть,
де м'ята пахне біля ґанку,
де пари мріють до світанку,
я пару теж собі знайшов,
зітерши й пару підошов,
і разом з нею в світ пішов.

Круті життєві повороти —
то поклик матінки-природи,
а молоді літа — то вступ
до співжиття, що зветься шлюб.
Ця річ божественна за ом,
але за виявом — терниста,
та я лишаюсь оптимістом
і маю цілі зуби й чуб,
хоч відбуваю другий шлюб.
Хай вислів дещо прозаїчний
і вам нагадує в'язничний,
та головне, він юридичний.
Слова стулити до пуття
все ж легше, аніж два життя.
Хоч ми з дружиною до пари,
але і в нас бувають хмари,
однак частіше від Тамари
тепло весняне струменить
і нас єднає, наче нить.
І все ж не личить нам хвалить
своїх дружин, щоб не зурочить,
а то ще знайдеться охочий

такий собі міцненький дід
наш скарб украсти. Тож не слід
так спокушати грішний світ.

Немає більшої мороки,
коли під старість грають соки
і тягнуть нас іще на скоки!
В осінню мряку і туман
душа розквітне, мов каштан,
квітує всупереч природі,
піддавшись лакомій пригоді,
чекає райдуг, літніх гроз,
хоч на підході вже мороз
і буря жінчиних погроз.
Душа пройшла вже всі науки —
ну нащо їй юнацькі штуки?!
Схотіла більшого — терпи!
На те в троянди є шипи.

Це звідав наш старий Мазепа
і заплатив він більш, ніж треба,
за двійко тих дівочих брів —
козацьку землю погубив.
Але це довгий детектив,
що описав давно вже Пушкін
во славу Першого Петрушки.
Немає вищих нагород,
як мужньо вмерти за народ,
хай і старий ти гріховод!
А щодо грішних насолод...

Любов завжди прекрасна казка —
хай не мине вас Божа ласка!
І вчіть любовний алфавіт,
допоки вас цікавить світ!
А я вернусь до юних літ.

І провінційну нашу юність
манили щира вільнодумність
і романтична висота —
на те і сила молода.
Та тільки скоро юні пари
для себе знайдуть інші чари,
затягне їх повільний вир
сімейних буднів і квартир.
Для духу знайдуться кайдани:
любівні чвари і романи,
непевні друзі і дурмани,
і вічне повзання вужем
перед начальством і грошем.
А як прийшли чини й повага —
прощайте, воля і відвага!
Прощайте, мрії молоді!
Прощайте, помисли святі!

Я не хлоп'ям почав тоді
свій шлях у парі, шлях бугристий,
немов стелив його нечистий!
Я між людьми уже потерсь,
немов на дошці шустрий ферзь
чи покупець серед базару,

і час настав обрати пару.

Нехай мене вже, блукача,
той шлях карав, а не дівча,
просто дівча з простої хати,
воно не встигло й погуляти,
бо вдень — робота, а надвечір
ще треба в школі гнути плечі,
а після школи (не секрет)
стрічати став сусід-поет,
який вже вуз кінчав заочно,
хоч так навчатися — це точно,
як цілуватися заочно.

Та як не як він був студент
і на кутку інтелігент.

А вчений сам до світла прагне
і за собою інших тягне —
святий порив не знає мір!
Хотів підняти я до зір
свою сусідку-щебетушку,
як принц казковий Попелюшку.
Який наївний був король!
Таку обрав собі я роль,
легку задумавши гастроль
для двок невизначених доль.
Відважна роль! Віват, король!
Перо покинь, орати зволь —
довкола трону тільки голь
і вірний стражник — алкоголь,

що величався самогоном.
Він, правда, був поза законом,
та в кожний дім вповзав, як змій,
і заповзаючи у мій,
шептав мені: «Ти щось блідий...
Пий і гуляй — ти ж молодий!»

О, юність, де твої жоржини,
нічні зарошені стежини
і недоспівані пісні,
і очі люблячі ясні?!
Роки блукань, роки вагання
перемагає мить кохання.
Я стрів любов і звав її
в нові омріяні краї,
у тополине Подніпров'я,
де оживав серед дібров я
і дух сталив, а про здоров'я
не дуже дбав, хоча з тих літ
мене навідував бронхіт
і не простий, а астматичний,
тепер для мене, правда, звичний,
але то вже моя печаль...
Прощай, донецька сіра даль!

Прощай, Бардич — шахтарський вулик,
мій друг і бідний мій притулок!
Ти вже навіки став минулим.
І чом ти звешся так, Бардич,
ніхто не скаже ані гич.

Хоч всі тут знають розумахи:
барда - це той остаток браги,
що пахкотить на весь район,
коли вже скапав самогон,
його не п'є хіба що слон.
А я додаю, бо я прискіпа:
бардою звать ще кусень хліба.
І ти, Бардич, як рідний брат,
ділив зі мною чесний шмат,
ділив тепло і смуток хат.
Чого ще треба?! Сам не знаю.
Зманив, зманив нас пошук раю.
І досі, бачте, я блукаю,
не місця кращого шукаю,
а долі кращої, мабуть.
А хто до неї знає путь?
Авжеж не я! Сама планида
мене м'ячем футбольним кида.
Уже давно спочити час,
та знову гол і з нову пас
і все не в той бік, де Донбас.

Я обживав Черкаси й Київ,
в Москві чималу торбу виїв,
і у тамбовській глушині
я волочив солдатські дні,
і Львів я бачив, і Варшаву,
в Софії пив балканську каву,
а Петербург, а Чернівці —
теж, друзі, не близькі кінці,

як не близький був і Кавказ,
я не кажу вже про Донбас,
де бачив кожного із нас
Донецьк, Шахтарськ чи Маріуполь,
знайомі нам, як чорний вуголь.
А скільки інших славних міст
оглянув я, немов турист!
Жив у Криму, тепер – в Одесі.
Чи зупинюсь на цій адресі?
Чи повернусь, як Одіссей,
топтати знов донецький глей?

Що юнакам шукати слід,
того уже не знайде дід.
Бо там найкраще, мій читачу,
де вперше сонце ти побачив,
де мати клала у купіль,
давала вперше хліб і сіль,
а батько брав тебе на плечі,
щоб ти зірки ловив надвечір,
де вперше бігав ти на луг,
де був у тебе перший друг,
де перша школа, перше «п'ять»,
де у степу могили сплять.

*Низ, Центр, Криволап, Голубівка – кутки містечка Мар'їнки.

16. ІДУ ТУДИ, ДЕ СЕРЦЮ МИЛО

О, школо, перша моя школо!
Згадав — і радість в серце коле.
За що тебе любити так —
чи то казарму, чи барак?
Тепер ти наче й не висока,
якась плямиста, мов сорока,
а ти була, як справжній форт —
не подолає навіть чорт!
Була ти смертю із косою,
була дитячою сльозою,
але найбільш була ти святом!
І недаремно радість клята
кольнула в серце аж-аж-аж!
Це, друзі, корінь мій і ваш.
Хоч перші класи (визнаю)
ходив я в базову, в гаю,
де педучилище містилось,
де стільки думалось-ходилося...

О педучилище моє,
тобі і в серці місце є!
Колись, як сили мені стачить,
я розкажу про дні юначі,
про наш старий студентський сад
і про рясний квітник дівчат,
а хлопці всі були поети...
Ніякі університети

вже не дадуть нам висоти,
як ти, училище! Як ти,
і ми зазнали гіркоти,
відчули тут осиротілість.
Кому, кому, скажіть на милість,
прийшло у голову дурну
тебе спалити у війну,
а в наші вже часи прикрити?
Цей дурень, видно, їв з корита.
Е, не такий вже він лопух,
раз нищив український дух!
А все тут пахло нашим духом
і опинилось під обухом.

Та спершу в нас була СШ
там, де проходила соша,
погано мощена бруківка
і громохка, як вибухівка,
вона виводила у світ
нас із багна, де всюдихід
загрузне навіть. А наука
не йде, ми знаємо, без дрюка.

Уклін мій вам, учителі,
найкращі люди на землі,
розумні, чисті, як дзеркала!
Вас перших доля прирікала
коритись різним писарям,
усім отим секретарям,
що цілим світом помикали

і ваші душі замикали
на сім замків, немов амбар.
А школа все одно — базар!
Базар веселий і святковий,
де кожний з нас не випадковий,
де продавцями — вчителі,
а покупці — то ми, малі,
малі мерзотники шмаркаті,
бо сидимо, як миші, в хаті,
а в школі кожне, наче біс,
у всяку шпарку суне ніс,
аби усім лиш показати,
яке дурне воно й рогате.

Простіть мій стиль, товариші!
Я насміхаюсь від душі
над півнем, блазнем — над собою
і над тобою, над тобою,
сусіде зліва, справа — теж.
Я вас, чортят, любив без меж!
І в згадках знов до вас приходжу:
в холодну мряку і порошу
іду я в гумових галошах,
іду, дратуючи собак,
попід дворами, як жебрак,
несу торбинку і чорнило,
іду туди, де серцю мило,
де серед вас, мов у котлі,
забуду всі свої жалі.

Можливо, й ви мене любили...
І як ми все те розгубили?!
Немов лоша біля кобили,
так біля школи кожний був.
Блажен, хто школу не забув
і хто минулим не гордує!
Ніщо так душу не годує,
як тепла згадка юних літ.
Тож повернімось до воріт,
що нас виводили у світ!

О, де ви? Чи живі-здорові,
тоді стрункі і чорноброві
завзяті наші вчительки?
Одні жінки, одні жінки —
і Герус Ніна, і Дяченко
Людмила Йванівна (частенько
когось у лоба пальцем тиць:
«Осел! Не знаєш цих дурниць?»).

Була істориком Дубицька,
читала хімію Гнилицька
і математику вела
повненька Клавдія незла,
і вчила горда Тетеручка,
недоторканна, мов колючка,
бо чоловік — не проста штучка,
а у райкомі секретар,
для нас дорівнювало — цар!
(Десь там кульгав при тих царях
наш зять Іван у писарях.

Це він мене в один із днів
у педучилище одвів.
Я не жалкую анітрохи,
що теж пішов у педагоги.)
Ви всі довіку у мені,
мої наставниці шкільні!

Чоловіки хтозна відколи
були, як виняток для школи.
Директор, завуч і фізрук
тоді вели нас до наук —
ото вся частка чоловіча
серед учительського віча.
У школі так воно й тепер:
як вид, мужчина вже відмер.
І в педучилищі, у групі,
де нас товкли у добрій ступі,
серед дівчачої крупи
було нас хлопців — два чуби!
Ну, звісно, я і друг мій лепський,
вже вам відомий Санжаревський.
А як учити розбишак,
що школа — храм, а не барак,
те знав директор наш Кисляк —
верховний суд наш і розправа,
за вухо раз! — відкрита справа,
по шиї — два! — закрита враз.
Тепер лети, мов куля, в клас —
і попадися ще хоч раз!
Питали хором: «Що? Влетіло?»

І кожне думало: «За діло!»
І Санжаревський, наш зразок,
тих слив попробував разок.
Прийом не так педагогічний,
як бойовий, живий і вічний,
і буде жити, хоч кричи,
допоки будуть шмаркачі.
Хоч сам я, бувши педагогом,
так не учив, клянусь, нікого.
Мабуть, не справжній педагог.
Те знають люди, знає Бог.

І знає Бог, як я любив
своїх найперших вчителів!
Це вас, Олено Гончарова!
Чи ви щаслива? Чи здорова?
Вже сива, кажуть, і вдова...
Та й ми не юні вже, овва!
А де та вчителька-подружка,
весела, добра щебетушка?
Ваш образ досі ще живий.
А каліграфію, хоч вий! —
я не любив, бо я — лівша.
Була лівацька і душа,
і з нею я набравсь мороки,
не завжди зважуючи кроки.
До вас додому я ходив
колядувати. Диво з див!
Якби могли в райкомі знати
задами мислячі пірати —

було б Різдво вам! Був би клас!
І той Макар-телятопас!
Яка святкова світла згадка:
у вас ялинка і лампадка!
А ось іще одна загадка.
Я, третьокласник-лоботряс,
побачив Пушкіна у вас,
і так мене він збудоражив,
бо том із пуд, напевно, важив,
що став канючити цей труд,
щоб почитати хоч отут.
Добрячий був я шалапут!
В російській мові — ні бельмеса,
куди мені така грандеса!
Та з добрих рук корисне все.
Хай Бог вас милує-спасе!
Я під пальто сховаю книгу,
запам'ятавши мову тиху:
«Та не впади хоч у замет,
моє ти лишенько, поет!»
Неначе знала наперед
судьбу дитини. Хто що знає?!
Біжить, біжить, не замерзає
в душі той радісний потік...
Забудеш часом і про вік,
струмок біжить — і ти в дорогу,
та вже не ті, братове, ноги!
Я вже дорогам втратив лік.
А щоб малий пустун не втік
(ми ж не закінчили поему),

то я його в любиму тему
пошвидше знову заведу —
хай він біжить! А я піду.

Піду вклонитися низенько
вам, наша Ніно Коваленко!
Такої гарної, як ви,
від юних ніг до голови
не зустрічав я («Ти диви!
Було маля, а вже кохання!» —
чиєсь я чую здивування).
Так! Признаюсь! Любив за вроду
(це врода нашого народу),
за щире слово (наше слово).
У світі все не випадкове!
Без ваших брів, без ваших рук
чи полюбив би я, малюк,
на все життя, аж до могили,
усе, усе, що серцю миле:
наш край, і тишу вечорову,
і тополину нашу мову.
А мова нам понад усе!
Вона у світі нас несе,
із нею ми, як світ, великі,
без неї — вівці без'язикі!
Хвала тобі, шкільний поріг!
Ти нас беріг, як тільки міг.

*Лабораторна школа при педагогічному училищі.

17. НЕПОСЛАНИЙ ЛИСТ

Кажуть, п'єте ви, Людмило Іванівно,
вчителько наша строга.
Чим вашу душу так глибоко ранено?
Чом ви забули Бога?
Вчили ми з вами про мандри Енея,
з вами гортали «Кобзар»,
потім радянська пішла ахінея
під завивання фанфар.
Партію славив, аж падав Тичина,
Сталіну клявся Бажан.
Що й говорити, у нас за плечима
віршиків тих — чемодан.

Що вас гнітило, учителько наша?
Знаємо, ваш чоловік
спився й помер, а за ним і синаша
в той розвернувся бік.
Як же так сталось! Були ви у школі
сильна і духом тверда.
Мабуть, засуха на нашому полі
вам обпалила літа.
Рідну нам школу об'явлено *русскою*
по пожеланію мас.
Хай тепер вдома насіннячко лускають
Глібов, Франко і Тарас.

Як епідемія, мова-душителька

всіх покачала дітей.
Стала чужою освистана вчителька
серед своїх же людей.
Стала на дереві всохлою гілкою,
гусінь де пряжу снує.
Сльози гіркущі змішала з горілкою,
горе втопила своє.
Всю Батьківщину мою одурманену
стисла проклята змія.
Плачу я з вами, Людмило Іванівно,
вчителько рідна моя!

18. Я З ВАМИ, БРАТТЯ, НЕ ЛУКАВЛЮ

Неначе дівчинка бідова,
цвіла у школі рідна мова,
у холоднечу, а цвіла,
не дожидаючи тепла.
І зрозуміла всім, і мила,
і чиста, наче мама вмила.
І раптом зникла. Циркуляри
з верхів посипали, як з хмари:
*«Зачем украинский язык,
когда хохол к ярму привык?
От ихней мовы лишь беда,
пусть изучают речь кнута!
Они понятливый народ,
усвоят вмиг: «Назад — вперед!»
Ну а поэты пусть себе
еще мурлычут «соб-цабе!»
Эй, кто там больше хочет знать?!
Ану, малчать! Мать-перемать!!»*

І справді мудрії наш народ
так полюбив *«назад-вперьод»*,
що вже на рідну паляницю,
немов той вовк, почав дивиться.
Стоїть голодний, а гордує,
жде, доки *«хлебом»* нагодує
московський булочний завод.

Він нагодує — ширше рот!
Вже як почне він годувати,
то швидко ляжете в кагати,
і кості тайно загребе,
коли з'їсте самі себе.

А всім, хто вийде з душогубки,
ще й пальчик покладе на губки
і навіть писнути не дасть,
як годувала рідна власть.

Та й наші вищі лизоблюди
забули, що вони є люди,
усівшись добре в нас на шиї
і хлебчучи чужі помиї,
розпухли, наче гарбузи,
задерли хвостики-носи
і стали умно так балакать,
і гордо штокать, акать, какать,
як вже писав наш гуморист,
та тільки гумор їм — під хвіст,
бо в голові зламався міст.
Зламавсь не тільки у Донбасі,
такий — і в Києві на трасі,
в Одесі, в Харкові, в Полтаві
стоять також мости трухляві,
чи то мости, чи блок-пости,
чи мертві голови-хрести...
А вся біда — від безголів'я,
як учить нас одне прислів'я,
не тупцював би весь народ

уже віки «назад — вперьод».

Давно, давно не був я в школі,
у нашій школі, в новій ролі!
До неї, що була як мати,
не знаю, як і підступати.
Якісь приїжджі шмаркачі
іще повчатимуть: «*Малчі,
калхознік тьомний, да учі
язик нармальний, как і ми!*»
Отож між нами, між людьми
кажу відверто: я боюсь
цих шкіл, що нищать нашу Русь,
Русь українську, нині суццю,
тисячолітню, невмирущу!
У нас, на жаль, і назву Русь
колись украв московський гусь,
бо всякий злодій має звичку
своє ім'я мінять на кличку.

А що скажу я і кому?
Почую зразу: «*Пачему?
Здесь вам не Львов і не Канада,
і нам бандеровцев не нада*».
І сам я, каюсь, маю гріх,
не бивсь за всіх І більше всіх,
як Дзюба* бивсь, як бився Стус**,
я не гримів, як землетрус,
і в таборах я не сидів
за право добрих земляків

дітей водити в рідну школу.
Героєм я не був ніколи,
хоча пописував вірші,
які просилися з душі,
і слав у Мар'їнку Миколі***,
що тут оре в газетнім полі,
а він виводив до людей
моїх непаньканих дітей.

Що ж, добрий вірш — святкова скиба
та людям хліба треба, хліба!
Колись я з ним, із Хижняком,
ходив до клерка у райком
просить за українську мову,
і стало соромно при тому.
За що просити? І у кого?
Ми не старці ще, слава Богу!
Старці хоч просять не своє.
Як те просить, що вічно є?
Черкне одне сьогодні клерк,
а завтра інше черк-зачерк!
Хіба йому паперу шкода?
Така вже в писаря робота.

А як же мар'їнський народ?
Мовчить, води набравши в рот!
Невже мовчатиме до скону,
втонувши в морі самогону?
Отак-то, мар'їнська братва,
забила баки нам Москва!

Тепер ви — майже москалі,
і ви, і діточки малі,
а ті, ідо вийшли вже зі школи,
для України — як монголи,
їм прищепили прямо в кров
до України нелюбов,
і нянька так заколисала,
що все немиле тут, крім сала.
Ось тільки б мар'їнська земля
ще відійшла до москаля,
отого справжнього, з наганом,
що походжав тут гордим паном.
Він потом наших шахтарів
століття всю Росію грів,
а брат-хохол під козирок:
«Давай отчизне вугольок!»
«Ми — всесоюзна кочегарка!» —
кричали так, аж досі парко.
Докочегарилися ми —
не видно сонця крізь дими,
де не ступни — під нами нори,
а де не глянь — кротячі гори,
і вже вугіллячко своє
нам, кажуть, Польща продає.
Спасибі, хоч собі чорнозем
іще з Європи не завозим!

Отак-то, братці, живемо
і Україну клянемо:
«Бач, за Москви усьо було!»

Було, було — та загуло,
усіх постригли наголо.
І ваші грошики із книжки
спливли у банк якогось Мишки
чи, може, Борьки або Гришки,
їх третєся там біля Кремля —
як сміттям всипана земля.
Я не вигадую, читачу,
бо, живучи там, дещо бачив.
Москву я знаю, вір — не вір,
як свій старий споришний двір.
Столиця нібито й не глупа,
та поховать не може трупа,
вже не роки — десятки літ
він із-під скла лякає світ.
У ту гробницю-піраміду
із українського граніту
мене під примусом колись
також водили: «Подивись!
Це наша твердь і наша вись!»
Таки забули люди Бога,
бо до опудала людського
змією повз людський потік,
а я за спинами утік.
Чи я дурний? Чи цей потік?
Звичайно, я безмірно глуп!
Чого боятись? Труп як труп!
Тепер це вже не наша справа:
там свій народ, своя держава
і двоголовий свій орел,

з боків общипаний тепер,
котрому, ох, яка нелюба
колючість нашого тризуба!
Та нас єднає спільний страх:
і в них, і в нас є саркофаг,
у нас — Чорнобиль, там — Ілліч.
Кому судився більший бич?
Але хіба одним Чорнобилем
сусіди душу нам пригнобили?!

Мої шановні землячки,
вам не набридли балачки
про політичні болячки?
Я теж Донбас люблю, і в горі,
люблю лани ці неозорі.
Я, може, і вмирать прийду
в наш степ, щоб вмерти на виду.
Прийду, прийду і вже не в гості,
а в рідну землю скласти кості!
Тож ви, москалики мої,
візьміть для зустрічі киї,
аби пошвидше ваш піт
покинув наш прекрасний світ
і не димів, як терикон,
та вам під ніс не ткнув закон!
І щось подібне на хресті
якісь напишуть нехристи:
*«Лежит бандеровец-хахол,
погиб собака, как казел.*
Писал кацап

*из Криволап,
а с ним хахол
из ближних сёл».*

О земляки мої люб'язні,
ми з вами всі недавні в'язні,
у наших душах тліє ляк.
Не уявляю навіть, як
тепер зустріне сам Хижняк
мої замітки сатиричні,
для брата нашого незвичні,
та вже однаково мені,
чи хтось похвалить їх, чи ні,
давно набридло в дурня грати
і видавцям лизати п'яти.
Минув мій ляк і переляк!
А ти, Миколо, як там, як?
Поет повсюди одинак.
Ще за хрущовської відлиги
ти юнаком в район приїхав,
такий охочий до пера,
і книжку видав на-гора.
А як заліз в газетну яму
на ту колгоспну пилораму,
то розлюбив і музу-даму
і на собі поставив хрест.
Ти й досі там один, як перст?

Не з'їв тебе редактор Свірський****?
Він чолов'яга наче світський,

в газетній лямці з юних літ
і все ще тягне, дідом дід,
хоч роздобрів і геть посивів —
до наших днів газету вивів
під українським знаменом.
А спробуй правити судном
серед донецького болота,
де обрусіла вся панота!
Тут мало ґвалту донкіхота —
потрібна впертість патріота,
а український патріот
завжди страждає від заброд.

Але від їхньої напасті
і Мелюс***** теж не дав пропасти.
Давно вже сидячи при власті
і переживши стільки влад,
Василь не дивиться назад.
Хоч на районному Олімпі
і не найвищий він (а міг би!),
та не останню грає роль
у круговерті справ і доль.
Він і зі мною здавна дружить,
і сам до Слова не байдужий...
У гурт зібрати б нас усіх —
ми й сатані скрутили б ріг!
Та легше нами степ зорати,
аніж докупити всіх зібрати.
За ті невільницькі віки
так залякали нас вовки,

так зачаїлись ми у тиші,
що боїмося писку миші,
а не дай Бог російська шавка
із-за воріт услід загавка!

І хоч надуті всі, як міх,
а я сміюсь. Можливо, гріх.
Коли із нас точили кров,
у світі регіт як ішов!
А вже деруть із вовка шкуру.
Чого нам сльози лити здуру,
як та безпам'ятна вівця,
бо жалко, бачте, молодця?
А ми, донбасівці, не вівці,
ми все ще з вами українці,
хоч поробили з нас хохлів,
загнавши у московський хлів.

Ще будем, браття, й козаками!
Хіба каліки ми у мами?
Такі, як ми, у темну ніч
колись ішли на вільну Січ,
а у тугий радянський час
тікали потай на Донбас,
у глибочезні лізли нори,
але негнулись від покори.

Живий, живий козацький дух!
Звільнити б тільки від недуг,
від тих пухлин, що на віки

вживляли нам більшовики,
вживляли в кров, вживляли в мозок,
щоб зник народ, як недоносок.
Та нам, братове, не амінь!
Ще буде й Мар'їнський курінь!
Під золоті свої оркестри
ми ще поновимо реєстри.
І ви, брати мої і сестри,
впишіть туди як козака
хоча б посмертно Марсюка,
бо не діждусь, напевно, часу,
коли ми виметем з Донбасу
чужинський дух, немов заразу.
І наперед вам сто подяк!
Хоч я блукач, але земляк!

Я з вами, браття, не лукавлю,
на повний голос край наш славлю!
На нашій зраненій землі
ми ще блукаємо в імлі,
ми розучились жити вільно,
ми не навчились діяти спільно,
та оживає в нас душа,
спадає рабство, як іржа.

Я з вами, браття, не лукавлю,
я Україну-матір славлю!
Порвавши табірні драти,
вона виходить з темноти,
із підземель тисячоліття

до сонця тягне зблідле віття
і кличе плем'я молоде
під знамено своє святе!

Я з вами, браття, не лукавлю,
я воскресіння наше славлю!
Незламну вдачу дав нам Бог.
Це за порука перемог!

*Дзюба Іван – письменник, вчений.

**Стус Василь – поет, політичний в'язень.

***Хижняк Микола – журналіст, поет.

****Свірський Станіслав – редактор районної газети.

*****Мелюс Василь – журналіст, держслужбовець.

19. БЕЗ ВОЛІ ВСЕ – ПОРОЖНІЙ ЗВУК

А від якого, власне, Бога
впаде нам з неба допомога?
Ні, на Єгову-Саваофа
нам сподіватися не слід,
із ним угоду-заповіт
давно уклав спритніший рід.
Хоч ми зросли на «отченаші»,
та не зварили з Ягве каші,
бо нам миліший Бог — трудар,
а не лихвар, хай навіть цар,
і наша Біблія — «Кобзар».
Хвала ізраїльським пророкам,
повчанням їхнім і урокам!
Та не стоїть на місці час —
ми перейшли у старший клас,
і Богом посланий Тарас
у душу вклав нам віще слово,
щоб ми на світ дивились ново.

Господь — єдиний для усіх,
і гендлювати ним — то гріх,
як не ховай той гріх у міх
чи у якийсь красивий міф.
І про Спасителя-месію
церковний світ казок насіяв.
Ну, був великий чоловік,

що свіжу істину прорік!
Так ні, звернули в інший бік:
він — і нешлюбний син Єговин,
і вмер за людство, скорбі повен,
і враз воскрес живий-здоровий,
а там подався до Єгови,
оповістивши древній люд,
що прийде знов чинити суд
у день останній і кромішній
на всій планеті нашій грішній.
Та ось уже дві тищі літ
Ісуса жде хрещений світ —
а хоч би звістка чи привіт!

Не дочекались нам підмоги
ні від Аллаха, ні від Йоги,
чи Крішни й Будди. Схід є Схід,
не зовсім нам відомий світ,
та й не охочий до оглядин
і часом грізний, як Бен Ладен —
ісламський джин. Будь він неладен!
До кого ж нам молитись слід?
Невже ми — кволий пустоцвіт,
що загубив свій родовід?!

Я книг святих не хочу гудить,
бо їх писали мудрі люди.
Та зі своєї халабуди
вже не один «святий» шахрай
нам будував химерний рай,

де хоч живи, хоч помирай!
Чужі Боги — то наше лихо,
що в душу нам смертельно диха,
як наші браття москалі...
Чиї ж ми діти на землі?

Згадаймо, братіє убога,
прабатька нашого Дажбога!
Так записав монах-писець
його ім'я на свій вірець:
Дажбог, Даждьбог. А у народі
Дайбогом звали. При нагоді
зовуть і досі. Ну та годі!
Не слід затягувати спір!
Час дорогий, як і папір,
що я і так по-царськи трачу.
А ти, допитливий читачу,
якщо є думка не пуста,
черкни мені колись листа,
порозуміємося, може,
спом'янемо ім'я Дайбоже!

Коли ми з ним верстали шлях,
тоді нам кланявся варяг
і греки шили нам жупани,
дарма що ревні християни,
і юдизований хозар
возив до Києва хабар.
А як зреклися ми Дажбога,
князями хрещені, як погань,

то й нас зрелася перемога
і на хресті вже сотні літ
хрещений мучиться наш рід,
а хрестолюбнії сусіди
терзають нас, як людоїди.

— Хрест прилучив вас до наук! —
повчає нас якийсь дундук.
Воно то так, та ось де трюк:
без волі все — порожній звук,
без неї можна тільки тліти.
Без волі вимерли, як діти,
вже стільки тих малих племен,
не залишаючи імен!
Лиш від Уралу до Камчатки
вже від стількох нема і згадки?
Сильніш сибірських завірюх
звалив їх спирт і «*русский дух*».
Нас добре вчили і марксисти,
такі вже праведні і чисті,
і так топили у крові,
аж дивно: все ще ми живі!

І дивно ще: єврейська раса
дала обох — Ісуса й Маркса,
дала для світу, а сама,
хоч і гордиться обома,
до їхніх вчень глухоніма,
бо в неї добрий дах — Єгова,
а гроші — стіни і основа.

Ось і гасають по землі,
де пахнуть гроші немалі,
любимці Ягве — гендлярі!
Колись монгольська дика сила
півсвіту зашморгом душила,
тепер зажерливий семіт
грошима душить цілий світ.
Куди монголові до нього!
Монгол не мав такого Бога,
якого виняньчив юдей
і одурманює людей,
що світ тримають тільки гроші,
що гендлярі — то «люди божі»,
що світ і всесвіт — все базар,
а Бог — це вигідний товар,
а найцінніші із валют, —
звичайно, Біблія й Талмуд*.

Тож слався, славсь, доба торгова
і Бог ділків усіх Єгова!
І хай будують на землі
свій рай всесвітні гендлярі!
Гасають хай хоч на мітлі,
аби не в нашому селі!
Бо стільки вже його доїли
і так йому осточортіли
усі захожі доярі —
ці комісари, шинкарі,
ці шахер-махер-лихварі —
воно реве вже, мов корова,

якій набридли і полова,
і ця свобода мотузкова...
Та це між іншим я, до слова,
щоб не сказав отой дундук,
професор ялових наук,
а в парі з ним якась дундучка —
в марксизмі вимочена штучка,
мовляв, я теж-таки брешу,
всієї правди не кажу
і лиш на кухні шу-шу-шу!
Не слід, мовляв, на роги лізти,
бо ґвалт піднімуть сіоністи** —
давно відомі скандалісти —
тоді хоч вуха затикай!
— Нехай! — кажу я всім. — Нехай!
Чуже шануй, а правду край!
Я так люблю усіх чужинців,
як ті шанують українців.

Мотала нами путь-дорога,
немов хвостом конячка вбога,
туди-сюди, туди-сюди,
то в бік добра, то в бік біди:
туди — ми орії, арійці,
сюди — злощасні українці,
туди — Дажбогове коріння,
сюди — Ісусове насіння,
туди — цвіли ми козаками,
сюди — схилились кріпаками,
туди — із тризубом Петлюра,

сюди — махновщина похмура,
туди — червоні прапори,
сюди — колючі табори,
туди-сюди, тоді — тепер,
наш кожний день — немов бар'єр:
тоді — комуна і сваволя,
тепер — голодна ніби воля,
тоді — радянські живодери,
тепер — буржуї-ненажери,
тоді — московське православ'я,
тепер — біблійне різнотрав'я,
тоді — священики-чекісти,
тепер — баптисти, єговісти,
хлисти, мормони, адвентисти,
п'ятидесятники, штундисти,
скопці, ченці, євангелісти***,
і православних аж три гілки,
а ще католиків є стільки...
Нехай вже вибачать мені
ті християни, що в тіні
я їх лишив, забув назвати.
О, ще згадались уніати****!
Оце борці! Ні смерть, ні ґрати
не вбили їхній дух завзятий
і української душі
ні тут, ні десь на Іртиші,
чи там, де водяться моржі,
куди чекістські шабаші
їх розметали по глуші.

Світ християнський — світ великий
і на всі боки різноликий,
як збруцький ідол Світовид,
що боронив слов'янський рід
колись від гота і від гуна,
але його, як і Перуна,
княжата скинули у твань,
Христові тим віддавши дань,
що був, бач, носієм прогресу,
точніш, чужого інтересу,
бо давній грек, як нині жид,
колись обплутав цілий світ
і ссав із людства свіжі соки
в ім'я ідей своїх високих,
мовляв, я кров із тебе ссу,
бо світло знань тобі несу.
Хижак завжди розкаже казку,
ікло ховаючи за маску!

Якого ж вибрати Христа,
коли тих вірувань до ста?
Для кого як — мені ж морока,
якого слухати пророка:
і той до слова має хист,
і той щебече, як артист,
а той, залітний африканець,
веде відправу, наче танець,
і люд гелґоче, як у сні,
на негритянській тій гульні
у нашій рідній стороні.

Ех, джунглі, джунглі кам'яні!
Ковтнули люди трохи волі,
а їхні душі голі, голі
іще не встали із колін.
Чужі вітри з усіх сторін
їх гнуть і мнуть, як пластилін,
і меле млин, всесвітній млин.

Гай-гай, так довго нас мотало
гіркої долі калатало!
І тим солодша нам тепер
вода із батьківських джерел,
і тим рідніша нам дорога
до батька нашого Прабога.
Він не в церквах і синагогах
чекає нас, а всюди є
і всюди нам тепло дає,
бо він і є Теплом Всесвітнім,
і не сидить у небі сиднем,
а весь безмежний світ пасе
і творчим духом живить все:
близьке й далеке, світле й темне,
віками приспане й недремне,
наш кожний ген і кожний рух –
у нас його безсмертний дух.

Бог живить і мою надію,
що я тепер не лиходію,
в руках тримаючи перо,
а проповідую добро.

Пророк я, правда, нікудишній,
бо чоловік я тихий, книжний,
не галасую із трибун
і не метаю, як Перун,
на ворогів списи вогненні,
хоч дулю не таю в кишені,
коли пройдисвіти блаженні
паскудять нашу булаву.
Я жив і вірою живу
у нашу зірку світову.
— Блажен, хто вірує! — всміхнеться
християнин без гніву-серця,
бо знає: віра — це святе,
що нас на подвиги веде,
що дух підносить над хаосом
і що раба ріднить з Христосом.

І сам я з братства християн.
Мій білий хрестик-талісман
на грудях в мене змалку блискав,
та із Христової колиски
я виріс-випав вже давно,
хоч не цураюсь все одно
ні слів святих, ні товариства,
які я виніс із дитинства.
Мені здається, що й тепер
християнин в мені не вмер.
Хіба містерії святкові
не веселять моєї крові?
Любов і мир хіба чужі

мої ізраненій душі?
Хіба ми, вічні гречкосії,
не ждали волі, як месії?

На жаль, церковні королі
затмили Бога на землі,
зарились в «Біблію» по вуха —
ото вся мудрість і наука!
А нас красою манить храм
від повсякденних дум і драм,
і я не раз маячив там,
світив свічу, світився й сам.
Хоч давньогрецькі ці обряди
і всі попівські маскаради
уже музеєм віддають —
біди нема, не в тому суть.
Чому летять до матки бджоли?
Чом дітвора біжить до школи?
Щоб разом істину знайти
і смакувать її плоди!

Я б і тепер ходив до церкви,
та світлий рай у серці стерли
московські вихрести-попи,
для них і досі ми — раби,
як за вчорашньої доби,
а в нас не ті уже лоби!
Таких нас, Боже, полюби!

Однак ще рано нас любити,

хоч ми твої, Дайбоже, діти!
Без волелюбної еліти
забув наш люд-страхополох,
що Бог — це воля, воля — Бог.
І Бога іншого не треба
нам на землі і серед неба!
Минає час богів-заброд.
для мене Богом є Народ,
він мій Творець і мій оплот.

А що таке Народ без Волі?
А хто вершить Галактик долі?
Є запитань іще доволі.
І я у роздумах, поволі,
як на екзамені у школі,
пишу своєї віри код:
Усесвіт, Воля і Народ.
Оце і є для мене Трійця —
найвища віра українця,
а не біблійна каламуть,
що нас навчила спину гнуть!
І маючи таку програму,
всю Землю я вважаю храмом,
де все моє і не моє,
де всім народам місце є,
де й Україна — слава Богу! —
уже очунює потроху,
а я, її дозрілий плід,
усе роздумую про світ,
про дивен світ, як самоцвіт...

Крім Світу, Хто ще бути може?
А де це Хто? На кого схоже?
Ти підказав би щось, Дайбоже,
цуратись родича негоже!
Мені старому знати слід,
кому по смерті дам я звіт.
Чи я зустріну в тій безодні
таких близьких, як є сьогодні?
Назад не буде вороття —
то я звітую за життя!

*Талмуд – священна книга іудеїв.

**Сіонізм – войовничий єврейський націоналізм.

***Члени християнських церков і сект.

****Уніати – вірні Української греко-католицької церкви.

20. ПОГОЖИХ ДНІВ ВАМ, ОРАЧІ!

Нову ми маємо проблему:
пора кінчати нам поему,
а то ще лопне, наче м'яч —
і розчарується читач,
якщо він досі не відкинув
мою об'ємну писанину.

*(«Це не поема вже — роман! —
та ще й премудрий, мов Коран,
аж в голові стоїть туман» —
якийсь підмітить графоман,
прилігши зручно на диван,
і позіхне усмак при тому,
дружині скаржачись на втому).*
Ну, як роман, то хай роман,
я в жанрі даному — профан,
а головна моя турбота —
міцна і якісна робота,
бо люди враз побачать брак
і на смітник пошпурять — бряк!

Напевно, Свірський і Хижняк
уже давно зробили так.
Вони обоє — давні друзі
моїй ліричній скромній Музі,
та не до шмиги їм тепер
мій первачок, а не лікер.
Послав уривок до газети —

і наче канув він у Лету.
А що тут діяти поету?
Пора завершувати труд:
товар то є – потрібний збут.
Торгівля – жіночка примхлива.
І я не жду від друзів дива,
в них клопіт свій: газетна нива
вже з'їла їхні юні дні,
а все тримає в борозні,
встигай лиш сіяти й полоти
серед невірної погоди.
Ори, ори та оглядайсь,
бо газетяр – іще не князь,
а тих знавців, як слід орати,
було і є на три кагати.
«Отак зори, отак посій,
отак збери, а так не смій!» –
завжди указує чийсь палець,
а ще в колеса стільки палиць,
а скільки тих мінливих діб...
Трудний, трудний газетний хліб!
Я, правда, ним не годувався,
а як печеться, приглядався.
Погожих днів вам, орачі,
і снів приємних уночі!
І вам, шановні читачі!

Мабуть, помітили ви , други,
що твір пишу я без натуги,
і шику вченого нема

в мого шахтарського письма,
а що недоліків – то тьма.
Ось навіть замість слова «друзі»
я «други» вжив, бо так у Вузі
студентом вивчив. Це одне,
і зовсім ще не головне.
Тривожить більше тут мене,
що глави всі не рівноцінні:
одні – веселі, емоційні,
з вогнем у думці, інші – так,
немов молитву тягне дяк –
і дуже довгі, і повчальні,
а є занадто вже печальні,
неначе світ – це море сліз
чи непролазний темний ліс.
Я тільки виберусь із лісу
і розведу вогонь із хмизу,
як у політику залізу,
як у город шкودливий цап
або в Чеченію кацап.

А перечитуючи фрази,
роблю здивовані гримаси:
цей вислів гострий, як коса,
а інший кишкою звиса,
немов дешева ковбаса.
Стривай! І тут же є краса
своя шлункова. Чудеса!
Ви гляньте, скільки рим на «са» –
це чортзна-що! Якась буза!

Якась засолена хамса!
А що?! І бочка із хамсою
для мене світиться красою,
та ще в такий злодійський час,
коли усім не до ковбас.
Хлібець, картопелька, цибулька –
ось наша їжа, ну, і тюлька,
а ще оте, що з пляшки булька...
(Знов рими в ряд, немов бурульки!
А це ж поезія – не гульки!).

А скільки ще бліденьких рим,
яким потрібний дамський грим,
ви при читанні помічали
і гострим нігтем відмічали!?
Ну, а який у нас сюжет?
Якийсь донецький вінегрет!
Читай хоч ззаду наперед,
немов оте письмо семітське,
що не таке уже й сирітське,
адже увесь арабський світ
його читає з давніх літ.
Ні, без цікавого сюжету
не обійтись і поету!
І критик враз мене кольне,
якщо вже длубатись почне.
Щоб не було йому роботи,
свій лан я мушу сам полоти,
хоч мало в тому насолоди.
Та хай для спільного добра

іде роман мій на-гора!

Отож я маю те, що маю —
за Кравчуком я повторяю
(хоч ледаченький він гетьман,
але московський зняв кафтан,
що нас душив, як злий собака, —
уже за те йому подяка,
а ще за вислів цей гучний,
для шахраїв такий зручний).
Та я клянуся — хрест на пузі! —
як ми колись божились, друзі:
я не для забавки писав,
подій із пальця я не ссав.
Хіба я можу вам брехати,
коли ми всі з одної хати,
усі не з княжої палати?!

Писав і жив я так, як міг,
як дощ іде, як сипле сніг,
як ми голубимо дитину,
як обіймаємо дівчину,
як часом зблискує гроза,
як часом котиться сльоза
(знов збита рима, от гриза!),
писав, як хист мені дозволив,
ніхто нікого не неволив
(таки минає час монголів!).
Хотілось ясно, до пуття
своє повідати життя,

Його прелюдію, початок,
а не об'їдений остаток,
не цей заїжджений кінець,
де смерть чатує, хай їй грець!
А все ж доводиться згасати.
Не міг я просто не писати,
як зупинитися тепер,
хоч поміняв вже стільки пер,
як дам завзятий кавалер.
Візьмімо ще один бар'єр!

А я не гаятиму часу,
підкину ще сінця Пегасу
та й буду їхати з Донбасу.
Хоч так не хочеться мені
знов покидати юні дні,
де побував я, мов на прощі,
де я пізнав все найдорожче
і найгіркіше у житті,
що не згубилося в путі.

Не дуже розповідь весела?
Весела вже пішла на села,
а нам свою кінчати слід.
Прощай, дитинства зореліт!
Прощайте, друзі ранніх літ!
Така вже вийшла в нас розмова,
комусь сказав я хоч півслова,
а іншим щось сказав не те
і не згадав когось... Проте

не треба нам робити драми:
гряде ще юність перед нами,
як друга серія кіно,
де нам зустрітися дано.
Ще не забув я ні побачень,
ні почуттів, ні слів гарячих,
ані гірких розчарувань.
Вперед, вперед без нарікань!

Вже нас гукає шлях за обрій
і пісня жде при чарці добрій,
в ній вигравав не тільки квас.
Любили ми — любили й нас!
Зведемо келихи іскристі
за честь і згоду в товаристві,
за наших подруг, нашу юнь,
за нашу старість (тут хоч плюнь!)
і на коня — за наш Донбас!
Прощайте, друзі! В добрий час!
І я гукаю вже з коня:
— Прощай, прелюдіє моя!

Жовтень 1997 — червень 2001 р.
Одеса — Київ

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

Марсюк Василь Андрійович народився 1938 року в місті Мар'їнка Донецької області в шахтарській сім'ї. Його батько в 1940 році був репресований за політичним звинуваченням і загинув у в'язниці. В Донбасі минули дитинство і юність автора, тут він закінчив педагогічне училище, працював інструктором, лектором і одночасно навчався на історико-філософському факультеті Київського державного університету. Тут у районній газеті опубліковані перші вірші поета.

Переїзд до міста Черкас і знайомство з місцевим літературним середовищем сприяли творчому і національному самоусвідомленню молодого донбасівця, який викладав суспільні науки в педагогічному інституті і технікумі.

Після стаціонарного навчання в 1975—1977 роках на Вищих літературних курсах при Московському літінституті автор очолював Черкаське обласне літературне об'єднання і керував при ньому творчою студією.

З 1985 року він мешкає у Києві, де тривалий час працював редактором, заступником головного редактора у видавництві літератури для дітей «Веселка».

Василь Марсюк видав ряд збірок віршів, серед них: «Сурмлять тополі» (1973), «Життєдайність» (1978), «Обрії» (1979), «Сонячні терези» (1986), «Три криниці» (1988), «Минулому я руку подаю» (1990), «Красная книга любви» (переклад на російську мову, 1990), «Донецька прелюдія» (1-ше видання, 2001), «Прометеєва естафета» (2008), Інтернет – видання публіцистичної прози «Голос волаючого на

майдані» (2009), а також кілька збірок віршів для дітей, зокрема, «Тигр утік із зоопарку» (1990).

Член Спілки письменників України з 1974 року. Ряд віршів поета покладено на музику, зокрема, відомим композитором Володимиром Івасюком.

ЗМІСТ

Від автора – 3

Вступ – 5

1.Нас добре вчила шахта рідна – 8

2.Такі прадавні імена – 21

3.І кожний вірив твк, як міг – 31

4.Оце і щастя: голуби! – 45

5.Ми теж не ангели, дружок – 55

6.В дитинстві все було солодше – 61

7.Вуличне кіно – 68

8.Ох, яка ця вдова бідова! – 73

9.Сказання про снігову людину – 87

10.І зараз рідний як ніколи – 89

11.Сестри такої не знайти – 96

12.Страшна краса – 99

13.В живлму храмі серед нив – 105

14.Круговорот – 117

15.За найпрекрасніший трофей! – 134

16.Іду туди, де серцю мило – 151

17.Непосланий лист – 159

18.Я з вами, браття, не лукавлю – 161

19.Без волі все – порожній звук – 173

20.Погожих днів вам, орачі – 186

Біографічна довідка – 193

Літературно-художнє видання

МАРСЮК ВАСИЛЬ АНДРІЙОВИЧ

ДОНЕЦЬКА ПРЕЛЮДІЯ

Роман у віршах

Видання друге, виправлене і доповнене

Редакція автора

Електронна адреса – vasmars@bigmir.net